

Tartu Ülikooli Õigusinstituut
Justiitsministeerium

EESTI ALAEALISTE HÄLBIV KÄITUMINE

Anna Markina
Beata Šahverdov-Žarkovski

Tallinn 2007

Keeletoimetajad Mari Koik, Taima Kiisverk

Väljaandja

Justiitsministeerium

Tõnismägi 5a

15191 Tallinn

Tel: +372 620 8100

Faks: +372 620 8109

E-post: info@just.ee

Kodulehekülg: www.just.ee

Kujundus ja küljendus

ISSN

ISBN

Sisukord

Lühikokkuvõte	4
Sissejuhatus	5
Eesmärgid.....	5
Valim. Küsimustiku struktuur	5
Uuringu teostajad	6
I Õigusrikkumiste levik.....	7
Hälbiva käitumise seos asulatüübiga.....	8
Hälbiva käitumise seos vanuse ja sooga	9
Hälbiva käitumise seos rahvusega.....	12
Sõprade õigusrikkumised	16
Ohvriks langemine	18
II Õigusrikkumiste ja probleemse käitumise seos sotsiaalsete sidemetega.....	20
Õigusrikkumiste seos soo ja perekonna koosseisuga.....	20
Alaealiste õigusrikkumiste seos soo ja vanemate sotsiaalse kontrolliga.....	25
Alaealiste suhted vanematega	25
Hälbiv käitumine ja perekonna sotsiaalne kontroll	27
Õigusrikkumiste seos koolikohustuse täitmisega.....	29
Kokkuvõte	32
Kasutatud kirjandus.....	34
Lisad	35
1. Valim ja metoodika	36
2. Kogemustest, mis saadi ISRD-2 uuringu andmete kogumisel.....	38
3. Ankeet	41

LÜHIKOKKUVÕTE

TÜ õigusinstituut korraldas 2006. aastal justiitsministeeriumi rahastamisel alaealiste õigusrikkumisi käsitleva uuringu „Eesti alaealiste hälbiv käitumine”. Sihtgruppi kuulusid kõik Eesti üldhariduskoolide 7.–9. klassi õpilased, v.a eri- ja sanatoorsed koolid. Valim moodustati lihtjuhuvalimi meetodi abil, kokku laekus 2623 ankeeti.

Tulemused

1. Kõige levinumaks õigusrikkumiseks noorte puhul on avaliku korra rikkumine

- Õigusrikkumisi on toime pannud 12% vastanutest.
- Kõige levinumaks õigusrikkumiseks noorte puhul on avaliku korra rikkumine, sealhulgas üldkasutatavate asjade tahtlik lõhkumine ja poevargused.
- Elu jooksul on alkoholi tarvitanud 87%, viimase kuu jooksul 45% vastanutest.
- Eesti noored tarvitavad vene noortest enam alkohoolseid jooke (vastavalt 87% ja 82%), vene noored tarvitavad eestlastest rohkem kanepit ja hašišit (vastavalt 20% ja 15%).
- Alkoholi tarvitamine kasvab vanusega ühtlaselt nii tüdrukutel kui ka poistel.

2. 24% lastest on kogunud koolivägivalda

- Iga viies laps langeb isiklike asjade varguse ohvriks.
- Kõige sagedasemad vägivalla ohvrid on 14–15-aastased (tüdrukutest 3–4%, poistest 6–7%), 16-aastaste seas on kallaletunge ja väljapressimist märksa vähem (tüdrukutest 3%, poistest 5%).
- Koolikiusamisega on kokku puutunud 24% lastest: 40% 12–13-aastastest poistest ja 30% 14-aastastest tüdrukutest. Koolikiusamine on probleemsem nooremate vanuserühmade puhul.

3. Alaealiste hälbivale käitumisele avaldavad mõju eeskätt vanemate omavahelised halvad suhted ja vanemate suhted lapsega

- Alaealiste hälbivale käitumisele avaldavad mõju eeskätt halvad suhted vanemate vahel, mitte niivõrd see, kas laps elab purunenud perekonnas või täisperes.
- Mida suuremaks ja vägivaldsemaks muutub konflikt vanemate vahel, seda suurem on alaealiste õigusrikkumise risk, seda eriti poiste seas.
- Isa puudumine või olemasolu perekonnas ei mõjuta otseselt õigusrikkumiste toimepanemist, küll aga mõjutab see alaealise probleemset käitumist (koolist puudumist, alkoholi ja narkootikumide tarvitamist).
- Vanemate huvi alaealiste tegemiste suhtes on oluline alaealise käitumise mõjutamisel: kui vanemad või teised täiskasvanud pereliikmed teavad, kus ja kellega laps väljas käib, väheneb õigusrikkumiste risk oluliselt.
- Koolist sageli puudujatel esineb rohkem tõsisid õigusrikkumisi – nii vägivaldset käitumist kui ka õigusrikkumisi üldiselt. Klassi kordamine on probleemse käitumisega seotud samas ainult poiste puhul.

SISSEJUHATUS

2006. aastal korraldati rahvusvahelise projekti ISRD-2 (*International Self-reported Delinquency Study-2*) raames Eesti kooliõpilaste hälbiva käitumise uuring. Käesolev analüüs tugineb ainult Eesti andmestikule, kuna andmete kogumine mõnedes projektis osalevates riikides polnud aruande koostamise ajaks veel lõppenud.

Mõte võrrelda alaealiste õigusrikkumisi eri maades tekkis 1988. aastal Hollandis toimunud seminaril (*NATO Advanced Research Seminar*). Aastatel 1991 ja 1992 sai kavandatud uuring (ISRD-1) esimest korda teoks. Lisaks kümnele Euroopa riigile osales selles Nebraska osariik Ameerika Ühendriikidest. ISRD-1 tulemused eri riikide kohta avaldati 1994. aastal (Junger-Tas jt 1994) ja 2003. aastal ilmus eri riike võrdlev analüüs (Junger-Tas jt 2003). Rahvusvahelises teaduskirjanduses on ISRD-1 tulemused kujunenud üheks kõige usaldatavamaks ja tsiteeritumaks allikaks alaealiste hälbiva käitumise leviku hindamisel.

2003. aastal Helsingis peetud Euroopa Kriminoloogia Assotsiatsiooni aastakonverentsil tekkis mõte korraldada järgmine samasugune uuring (ISRD-2). Eelmise uuringu õnnestumine tõi paneelis osalema paljude riikide, ka Eesti esindajad. Alates sellest ajast on TÜ õigusinstituudi kriminoloogia uurimisgrupp teinud tihedat koostööd ISRD-2 rahvusvahelise korralduskomiteega, tagades ka Eesti osavõtu selles mainekas projektis.

Eesmärgid

ISRD-2 on rahvusvaheline võrdlusuuring, millest võtab osa kolmkümmend riiki. Lisaks Euroopa riikidele on kaasatud Ameerika Ühendriigid (Texase, Nebraska ja Massachusettsi osariik), Venemaa, Austraalia ja Uus-Meremaa. Uuringu kõige tugevamaks küljeks peetakse seda, et kõik projektis osalejad kasutavad põhjalikult läbiproovitud meetodikat.

Käesolevas uuringus püstitati kaks peamist eesmärki. Esiteks taheti koguda objektiivset infot käitumishälvete leviku kohta alaealiste hulgas. Teiseks püüti kriminoloogiliste teooriate arendamiseks kindlaks teha uusi seoseid mitmesuguste sotsiaalsete tegurite ja alaealiste hälbiva käitumise vahel.

Esimese eesmärgi saavutamiseks on vaja kindlaks teha, kuivõrd on alaealiste hulgas levinud järgmised probleemsed käitumisviisid: alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine, õigusrikkumised ja koolikohustuse eiramine. Küsimustiku ja andmetöötlemise meetodika ühine vorming võimaldab olukorda eri riikides ja regioonides võrrelda ametlikust statistikast sõltumatult. Ametliku statistika võimalused selliseks võrdluseks on piiratud, kuna saadud tulemusi mõjutavad riikides kehtivad erinevad õigusnormid, erinev sündmuste registreerimise praktika jms. Noorte oma vastustel põhinev uuring (*self-report*) võimaldab selliseid probleeme enamasti vältida.

Teoreetilises plaanis soovitakse selgitada, kuidas mõjutavad alaealiste hälbivat käitumist nende sidemed mitmete sotsiaalsete institutsioonidega. Vaadeldakse kooli, perekonna ja eakaaslaste rolli selles protsessis. Eraldi võetakse vaatluse alla alaealiste vaba aja veetmise kombed. Uuritakse, kuivõrd need on seotud hälbiva käitumisega ning kuivõrd sellised juurdunud tavad võivad mõjutada õigusrikkumiste toimepanemise riski.

Kogutud info analüüs aitab välja töötada praktilisi soovitusi mitmete sotsiaalsete probleemide ennetamiseks, näiteks alkoholi- ja narkosõltuvuse, kuritegude toimepaneku ja koolivägivalla ärahoidmiseks.

Valim. Küsimustiku struktuur

Uuringu sihtgruppi moodustasid kõik Eesti üldhariduskoolide 7., 8. ja 9. klassi õpilased, v.a eri- ja sanatoorsed koolid. Valim moodustati lihtjuhuvalimi meetodi abil, kus igal sihtgruppi

kuulujal oli ühesugune võimalus sattuda valimisse. Küsitluseks võeti ühendust 189 klassiga 155 koolist, milles 2005/2006. õppeaastal oli registreeritud kokku 4322 õpilast.

Anketeerimine toimus 2005/2006. õppeaasta viimasel ja 2006/2007. õppeaasta esimesel veerandil. 2006. aasta kevadel täitsid õpilased 1815 ankeeti, sama aasta sügisel lisandus veel 808 täidetud ankeeti. Kevadise ja sügise andmekogumise tulemusena laekus 2623 ankeeti, millest kehtestatud nõuete kohaselt piisab täiesti võrdlusuuringu tegemiseks.

Küsimustik koosneb kolmest osast. Esimene osa sisaldab küsimusi õpilase sotsiaalse tausta kohta. Esiteks tahetakse teada saada alaealise üldandmed: kodune keel, sünnikoht, perekonna koosseis, vanemate töökoht ning pere majanduslik olukord. Teine küsimusteplokk käsitleb alaealise langemist vägivalda või varguse ohvriks ning muid traumaatilisi sündmusi. Kolmandaks keskendutakse noorte vaba aja veetmise tavadele ja eakaaslastega suhtlemisele. Küsitluse esimese osa lõpetavad küsimused kooli kohta. Teine ja kõige mahukam osa sisaldab küsimusi selle kohta, kas õpilasel on ette tulnud mingisugust hälbivat käitumist, ning viimases osas päritakse koolivägivallaga seotud probleemide kohta.

Uuringu teostajad

ISR-2 teostati Eestis justiitsministeeriumi ja Eesti teadusfondi (grant 6496) rahastamisel. Euroopa Komisjoni Daphne II programmi kaudu toetati alates 2006. aastast võrdleva analüüsi tegemist Euroopa Liidu uutes liikmesriikides.

Uurimisgruppi kuulusid: Jüri Saar – TÜ õigusinstituudi kriminoloogia professor, Anna Markina – TÜ õigusinstituudi lektor, Beata Šahverdov-Žarkovski – TÜ õigusinstituudi teadur, ja Marika Koval – TÜ õigusinstituudi teadusdirektori abi. Anketeerimisel ja andmete sisestamisel osalesid Tartu ülikooli, Tallinna ülikooli ja Tallinna tervishoiu kõrgkooli tudengid Maarja Märtsen, Liis Paloots ja Epp Reiska.

Uurimisgrupp avaldab tänu haridus- ja teadusministeeriumile, kust saadi infot sihtgruppi kuuluvate klasside kohta, samuti moraalselt tuge ja toetust koolidega ühenduse võtmisel. Suurim tänu kuulub koolide juhtidele, õpetajatele ja tublidele vastajatele, kelle osavõtuta poleks ettevõtmine õnnestunud.

I ÕIGUSRIKKUMISTE LEVIK

- 24% küsitletud alaealistest on elu jooksul sooritanud vähemalt ühe uuritud õigusrikkumise¹.
- 17% vastanutest on tarvitanud narkootikume vähemalt korra elu jooksul, 5% on seda teinud viimasel kuul.
- 45% vastanutest on tarvitanud alkoholi küsitlusele eelnenud kuul.
- 13–16-aastaste seas on kõige levinum õigusrikkumine vargused poest või ostukeskusest.
- Lahjemate alkoholsete jookide tarvitamine esineb poistel juba 10–11-aastaselt, tüdrukutel 11–12-aastaselt.
- Alkoholi tarvitamine on rohkem levinud eesti noorte seas.
- Kanepi ja hašiši tarvitamine on rohkem levinud vene noorte seas.
- Kambakakluses osalemine on tunduvalt rohkem levinud vene noorte seas.
- Kehavigastuste tekitamine on rohkem levinud eesti noorte seas.
- Ligikaudu 20% noortest olid küsitlusele eelnenud aastal langenud isiklike asjade varguse ohvriks.
- Kuni 13-aastastest poistest 40% ja kuni 14-aastastest tüdrukutest 30% olid küsitlusele eelnenud aastal kogenud koolikiusamist.

ISRD-2 uuringus kasutatud ankeet sisaldas 19 ühesuguse struktuuriga küsimusteplokki, mille abil mõõdeti hälbiva käitumise liike. Käsitleti selliseid probleeme nagu alkoholi ja narkootikumide tarvitamine, vandalism, varavastased õigusrikkumised, arvuti kasutamisega seotud õigusrikkumised (häkkimine, failide allalaadimine) ja vägivaldne käitumine.

Kõik küsimused ankeedis olid esitatud viisil, mis võimaldas uurida probleemse käitumise esinemist nii õpilase kogu elu jooksul („Kas oled seda kunagi teinud?“) kui ka viimasel aastal („Kas oled seda teinud viimase 12 kuu jooksul?“). Erandiks olid küsimused alkoholi ja narkootikumide kohta, kus lisaks ainete tarvitamisele elu jooksul küsiti ainete tarvitamise kohta viimase kuu jooksul.

Probleemse käitumise liigid jaotati analüüsimisel viide rühma²:

- alkoholi tarvitamine,
- narkootikumide tarvitamine,
- varavastased õigusrikkumised,
- vägivaldne käitumine,
- kõik õigusrikkumised.

24% uuritud alaealistest on elu jooksul pannud toime vähemalt ühe loetletud õigusrikkumistest (5. kategooria). Klasside vahel ei esinenud suuri erinevusi: vähemalt ühe õigusrikkumise on toime pannud 24% seitsmenda klassi õpilastest, 23% kaheksanda klassi õpilastest ning 25% üheksanda klassi õpilastest.

¹ NB! 24% küsitletud alaealistest on elu jooksul sooritanud vähemalt ühe uuritud õigusrikkumistest, samas ei ületa ühegi õigusrikkumise puhul selle sooritanute osakaal 12% alaealistest.

² Täpsemalt vt lisa 1.

Viimase aasta jooksul on õigusvastast käitumist esinenud 10%-l õpilastest. Nii teatas vähemalt ühe õigusrikkumise esinemisest viimase aasta jooksul 11% seitsmenda klassi õpilastest, 10% kaheksanda klassi õpilastest ja 10% üheksanda klassi õpilastest.

Hälbiva käitumise seos asulatüübiga

Kuna kõikide maakondade lõikes puudus esinduslik valim, analüüsiti õigusrikkumiste esinemissagedust asulatüübi järgi (tabel 1).

Selgus, et poevarguste tase on kõrgeim väiksemates linnades (6% viimase aasta jooksul) ja madalaim külas või alevis (0,2%). Sõltuvalt asulatüübist on erinev ka alaealiste komme külmrelva kaasas kanda. Kõige sagedamini kannavad nuga või muud sellist eset kaasas suurtes linnades, ka Tallinnas elavad noored (11% viimase aasta jooksul). Teiste õigusrikkumiste ja asula suuruse vahel olulist seost ei ilmnenud.

Eraldi tähelepanu väärib alkoholi ja narkootikumide tarvitamine eri suurusega kohtades. Nii lahjat kui ka kanget alkoholi oli viimase kuu jooksul tarvitatud kõige enam Tallinnas: 45% pealinna noortest oli viimasel kuul tarvitanud lahjat ning 27% kanget alkoholi. Madalaim lahja alkoholi tarvitamise tase on suuremates linnades (39%) ning madalaim kange alkoholi tarvitamise tase (22%) maal. Kui Tallinn välja jätta, siis üldiselt on lahja alkohol populaarne suuremates asulates, väiksemates asulates eelistatakse kanget alkoholi.

Narkootikumide tarvitamine on noorte seas üsna levinud: 17% vastanutest on tarvitanud narkootikume vähemalt korra elu jooksul. Viimasel kuul enne küsitlust oli narkootikume tarvitanud 5% uuringus osalenud alaealistest. Suuremates linnades on narkootikumide tarvitamine võrreldes väiksemate asulatega oluliselt rohkem levinud. Küsitletud Tallinna noortest on narkootikume proovinud peaaegu veerand – 24%. Maal on narkootikumid tunduvalt vähem levinud, neid on proovinud 10% vastanud maakoolide õpilastest. Narkootikumidest on levinuimad kanep ja hašiš. 8% pealinna ja 7% suurte linnade noortest oli neid viimase kuu jooksul tarvitanud. See on tunduvalt suurem protsent kui väikestes asulates – kanepit või hašišit on proovinud 3% väiksemate linnade õpilastest ning alla 2% maanoortest.

Tabel 1. Õigusrikkumiste ja probleemse käitumise esinemise osakaal asulatüübi järgi (%)

	Elu jooksul					Viimase aasta/kuu jooksul				
	alev/alevik/ küla	muu linn	suur linn	pealinn	Eestis kokku	alev/alevik/ küla	muu linn	suur linn	pealinn	Eestis kokku
Õlu, <i>long drink</i> i, siidri või veini joomine	86,1	88,5	82,1	85,8	85,9	42,7	43,5	39,0	44,8	42,9
Kange alkoholi joomine	60,2	63,4	58,1	62,4	61,3	21,6	23,7	23,2	26,9	24,1
Alkoholi tarvitamine	87,5	88,9	83,3	86,2	86,7	44,7	45,6	42,0	46,5	44,9
Kanepi või hašiši tarvitamine*	9,1	13,7	17,5	23,1	16,1	1,6	3,0	7,2	8,0	5,0
<i>Ecstasy</i> või amfetamiini tarvitamine	2,1	2,9	4,2	3,8	3,2	0,8	1,4	1,0	0,8	1,0
LSD, heroini või kokaiini tarvitamine	1,1	1,0	1,2	2,9	1,6	0,3	0,7	0,2	0,4	0,4
Narkootikumide tarvitamine*	9,6	14,4	17,9	23,8	16,7	1,6	4,1	7,6	8,7	5,5
Üldkasutatavate asjade tahtlik lõhkumine (vandalism)	12,8	13,1	11,2	10,7	11,9	5,8	6,2	5,6	4,9	5,6
Vargused poest või ostukeskusest*	7,7	13,4	11,6	12,8	11,5	0,2	3,2	2,2	1,7	1,8
Sissemurdmine varguse eesmärgil	2,0	2,2	1,2	0,9	1,6	0,2	1,2	0,8	0,1	0,5
Jalgratta, mopeedi või motorrolleri vargus	0,2	1,3	0,2	0,4	0,5	0,0	0,7	0,0	0,1	0,2
Auto või mootorratta ärandamine	1,3	1,7	1,8	0,9	1,4	0,8	1,0	1,8	0,3	0,9
Autoosade vargus või vargus autost	0,8	2,9	2,4	2,0	2,0	0,0	0,9	0,8	0,8	0,6
Rahakoti, käekoti või muu eseme vägisi äravõtmine	0,5	0,7	0,4	1,6	0,9	0,3	0,6	0,0	1,1	0,5

Varavastased õigusrikkumised*	10,1	16,9	14,9	15,2	14,4	1,4	5,4	4,5	3,5	3,7
Külmrelva (nuga, kett jne) kaasaskandmine*	13,4	13,4	19,4	18,1	15,9	8,4	9,1	11,1	10,2	9,6
Relva või jõuga ähvardades raha/esemete nõudmine	0,6	0,9	0,8	1,1	0,9	0,3	0,7	0,4	0,8	0,6
Kambakaluses osalemine	12,7	14,7	17,9	15,7	15,1	5,4	7,2	7,9	8,5	7,3
Peksmine või noaga löömine (kehavigastuste tekitamine)	3,3	4,8	3,4	3,8	3,9	1,7	2,2	1,4	2,0	1,9
Vägivald (v.a külmrelva kaasaskandmine)	14,3	17,3	19,3	17,4	17,0	6,7	8,9	8,7	9,5	8,5
Narkootikumide müük või vahendamine	1,9	2,2	2,8	3,9	2,7	1,4	10,4	1,8	3,1	2,0
Kõik õigusrikkumised	21,6	25,9	23,4	24,3	23,9	9,2	11,1	11,2	10,1	10,4

One-way ANOVA*, erinevused gruppide vahel on statistiliselt olulised tasemel $p < 0,01$.

Hälbiva käitumise seos vanuse ja sooga

Varasemad alaealiste hälbivat käitumist vaadelnud uuringud on kinnitanud, et alaealiste vanuse ja õigusvastase käitumise vahel on tugev seos. Õigusrikkumiste esinemissagedusele on omane teatud kõver: teismeliseeas see tõuseb, saavutades tipu teismelisee lõpuks, seejärel, täiskasvanuks saades, õigusrikkumiste arv väheneb. Junger-Tas jt (2003: 57) kirjutavad, et senini ei teata, millest on tingitud õigusrikkumiste sageduse varieerumine eri vanusegruppides – kas põhjuseks on see, et väike grupp teismelisi paneb toime rohkem õigusrikkumisi, või kasvab õigusrikkumiste arv selle tõttu, et suuremal hulgal teismeliseeas noortel esineb õigusvastast käitumist.

Õigusrikkumiste skaalad lubavad hinnata, kui suur on viimase aasta jooksul õigusrikkumisi toime pannud vastanute osakaal (*prevalence rate*).³ Joonistel 1 ja 2 on välja toodud vastavad näitajad õigusrikkumiste ja probleemse käitumise eri kategooriates. Esimene järeldus, mida andmete põhjal teha võib, on see, et õigusrikkumiste ning eriti tõsiste õigusrikkumiste esinemissagedus on kõikides vanusekategooriates suhteliselt väike. Samuti on üldlevinud tendents, et tüdrukutel esineb vähem õigusrikkumisi. Sõltuvalt vanusest on lapsed osalenud väga erinevates õigusrikkumistes.

Analüüsiks moodustati uued vanuserühmad, koondades 11-, 12- ja 13-aastased koolilapsed vanusekategooriasse „kuni 13” ning 17–18-aastased kategooriasse „17 ja vanemad”. Valimi jaotus vanusekategooriate järgi on näidatud tabelis 2⁴.

Tabel 2. Vastanute jaotus soo ja vanusegrupi järgi (vastanute arv)

	Kuni 13	14	15	16	17+	Kõik vanusegrupid
Tüdrukud	256	473	389	161	19	1298
Poisid	231	425	428	201	35	1320
KOKKU	487	898	817	362	54	2618

Uuring korraldati seitsmenda kuni üheksanda klassi õpilaste hulgas, kus tavaline õpilaste vanus on 13–16 aastat. Võis oletada, et üle 16-aastane laps käib põhikoolis, kuna on klassi kordama jäänud. Uuringu andmetele tuginedes kontrolliti selle oletuse paikapidavust. Tabelist 3 on näha, et enamik vastanutest vanuses 17 ja üle selle on klassikursust korranud vähemalt korra. Tegemist on koolilastega, kellel on probleeme edasijõudmisega ning sageli ka

³ Selleks et hinnata, kui palju õigusrikkumisi on viimase aasta jooksul toime pandud, kasutatakse nn *incidence rate* näitajat.

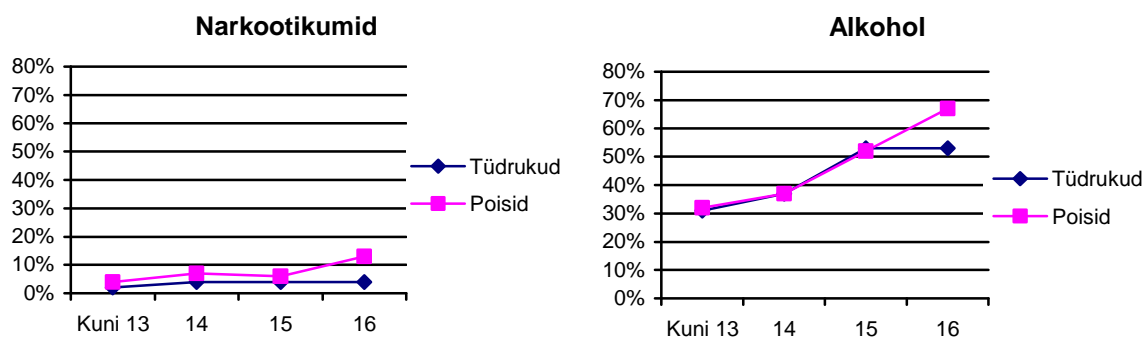
⁴ Vanuserühm „17 ja vanemad” oli teistest vanuserühmadest tunduvalt väiksem. Meie soov oli analüüsida suundumusi õigusrikkumiste toimepanemises võimalikult laias vanusevahemikus. Sellest lähtudes lülitati esialgu analüüsi ka kõnealune vanusekategooria. Analüüsi käigus ilmnis, et vastused selles vanusekategoorias erinevad üldisest suundumusest sageli lausa märkimisväärselt. Ühe põhjusena võib tuua vastajate väikse arvu selles kategoorias: juba paari inimese vastused võivad näitaja väärtust oluliselt mõjutada.

distsipliiniga. Seega üle 17-aastaste gruppi iseloomustavad andmed on eeskätt klassikursust kordama jäänud õpilaste kohta ega kirjelda 17-aastaste alaealiste käitumist üldiselt. Sellest lähtudes otsustati mitte arvestada vanusekategoriat 17 ja üle selle nendes analüüsi osades, kus võrdlus on tehtud vanuse alusel.

Tabel 3. Klassikursuse kordamine soo ja vanusegrupi järgi (vastanute arv)

	Kuni 13	14	15	16	17+	Kõik vanusegrupid
Mitte kunagi	475	869	755	297	7	2403
Üks või kaks korda	8	22	52	56	35	173
Kolm või rohkem korda	1	4	6	9	13	33
Kokku	484	895	813	362	55	2609

Alkohol ja narkootikumid. Väga paljud uuringus osalenud teatasid alkoholi või narkootikumide tarvitamisest uuringule eelnenud kuul. Alkoholi ja narkootikumide tarvitamine suureneb vanuse kasvades oluliselt. Märkimist väärib fakt, et isegi kõige nooremas vanusekategorias (12–13-aastased) oli 31% tüdrukutest ja 32% poistest küsitlusele eelnenud kuul vähemalt korra alkoholi tarvitanud. 16-aastaste vanusegrupis oli viimase kuu jooksul alkoholi tarvitanud 53% tüdrukutest ja 67% poistest. Alkoholitarvitamise kasvu tendentsi võib vanuse tõustes märgata nii tüdrukutel kui ka poistel. Narkootikumide tarvitamine kasvab poistel oluliselt 16-aastaselt, tüdrukutel jääb narkootikumide tarvitamine alates 14. eluaastast stabiilseks. Need tulemused on sarnased rahvusvahelise ISRD-1 uuringu tulemustega⁵. See uuring näitas, et võrreldes teiste õigusrikkumistega ilmneb narkootikumide tarvitamine hiljem ning tarvitamise kasvu tendents ei peatu isegi 21 aasta piirini jõudes. Junger-Tas jt (2003: 59–60) arvates lubab selline suundumus oletada, et narkootikumide ja eriti nn kergete narkootikumide (kanep, hašiš) tarvitamist ei peeta noorte seas hälbivaks käitumiseks.

Joonis 1. Viimasel kuul narkootikumide ja alkoholi tarvitanute osakaal soo ja vanuse järgi (%)

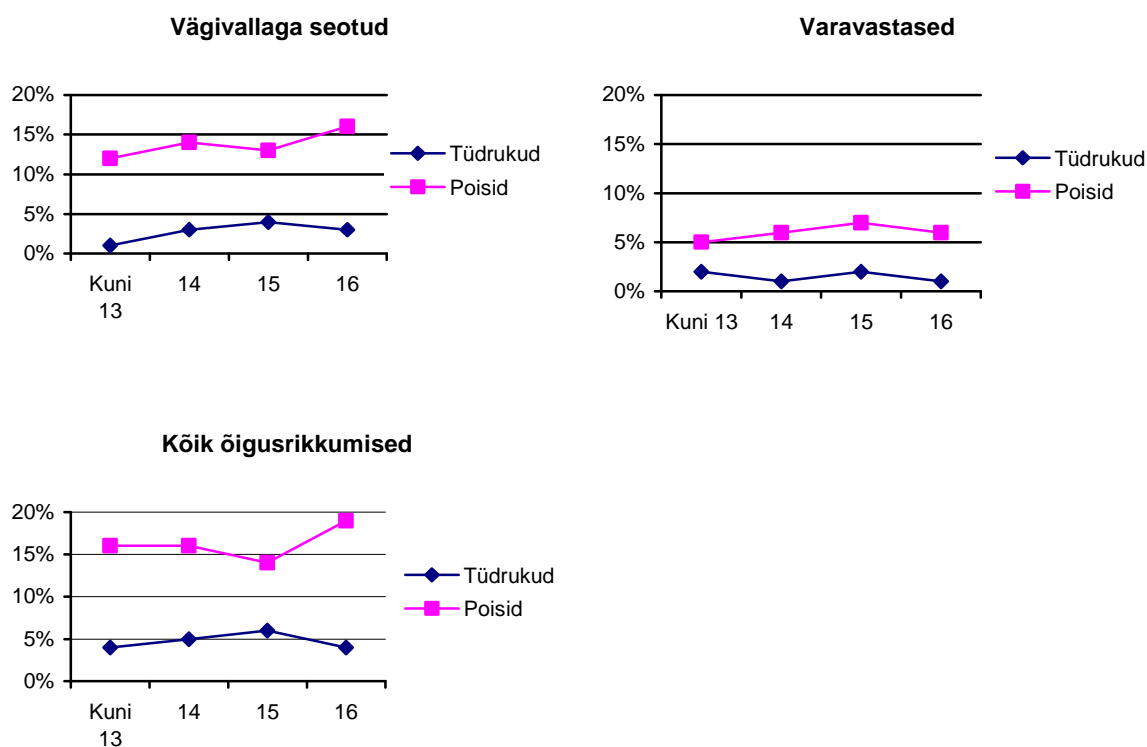
Kõik õigusrikkumised. Õigusrikkumiste esinemissagedus viimase aasta jooksul on suhteliselt väike: poiste puhul ei ületa see 20% ning tüdrukute puhul 5%.⁶ Tüdrukute puhul esineb õigusrikkumisi kõige sagedamini 14–15-aastaste seas (6%). Vanemas vanusegrupis on õigusrikkumiste esinemissagedus väiksem. Poiste puhul on suurim esinemissagedus 16-aastaste vanusegrupis (19%), seejärel tuleb väike langus.

⁵ ISRD-1 ja ISRD-2 uuringute puhul saab võrrelda ainult üldisi tendentse. Konkreetsete arvude võrdlus on mõttetu, kuna õigusrikkumiste loetelu, mis oli lülitatud esimesse ja teise ISRD uuringusse, on erinev. Sama asjaolu tuleb meele pidada, kui võrrelda käesoleva uuringu tulemusi teiste *self-report* meetodil tehtud alaealiste õigusrikkumiste uuringutega.

⁶ Erinevus tüdrukute ja poiste vahel on statistiliselt oluline (T-test, $p < 0,001$).

Vägivaldse käitumise poolest eristuvad tüdrukutest⁷. Vanusega seotud kõikumised on väheolulised. Poiste seas kasvab vägivaldne käitumine vanuse kasvades. Nooremas vanusegrupis esines seda 12%-l vastanutest ja 16-aastaste seas 16%-l. 16-aastaste vanuserühma tüdrukutel esineb vägivaldset käitumist võrreldes aasta noorematega vähem (vastavalt 4% ja 3%). Seda, kas see on ainult üldisest tendentsist tulenev kõikumine või on vägivaldse käitumise haripunkt tüdrukutel tõesti 15-aastaselt, on käesolevate andmete põhjal võimatu öelda. Vägivaldse käitumise kõrge taseme on põhjustanud asjaolu, et selles kategoorias vaadeldi suhteliselt sageli esinevaid õigusrikkumisi, näiteks kambakaklusi. Ehkki külmrelva kaasaskandmist vaadeldakse enamasti seoses vägivaldse käitumisega, pole seda siinkohal üldnäitajas arvestatud.

Varavastaste õigusrikkumiste puhul on kõikides vanusegruppides märgatav tüdrukute stabiilselt väike, peaaegu olematu aktiivsus. Poistel kasvab varavastaste õigusrikkumiste esinemissagedus alates 13. eluaastast. 15-aastastest poistest on varavastaseid õigusrikkumisi toime pannud 7%. Vanemas vanusekategorias, alates 16-eluaastast, see protsent langeb (6%).

Joonis 2. Õigusrikkumiste esinemise osakaal viimasel aastal soo ja vanuse järgi (%)

Tabelis 4 on näha õigusrikkumiste esmakordse esinemise keskmine vanus nii tüdrukutel kui ka poistel.

Loetletud hälbiva käitumise vormidest hakkavad poisid esimese asjana tarvitama lahjemaid alkohoolseid jooke (10–11 a). Samas vanuses alustatakse jalgrattavargustega. Ka poevargustega alustatakse üsna vara, 11. eluaastal. Järgnevad avaliku korra rikkumise alla kuuluvad õigusrikkumised, näiteks auto või mootorratta ärandamine, vandalism ning külmrelva kaasaskandmine. Varavastaste õigusrikkumised ja vägivaldne käitumine esinevad esimest korda 12–13 aasta vanuses. Esimesed röövimised ning esemete vägisi äravõtmised

⁷ (T-test, $p < 0,001$)

esinevad pärast 13. eluaastat. Kõige hiljem ilmneb narkootikumide proovimine ning nende vahendamine.

Nagu poistel, esineb ka tüdrukutel lahemate alkohoolsete jookide pruukimist üsna varakult, 11 aasta vanuses. Huvipakkuv on see, et varavastased õigusrikkumised – vargused poest või sissemurdmine varguse eesmärgil – esinevad tüdrukutel esimese asjana ning poistega võrreldes ka nooremas eas. Narkootikumide proovimist ning nende esmakordset vahendamist esineb tüdrukutel pärast 14-aastaseks saamist. Vaadeldes sissemurdumiste, jalgrattavarguste, autoärandamiste, autosse sissemurdumiste ja asjade vägisi äravõtmise juhtumeid tüdrukutel, tuleb arvesse võtta, et igas nimetatud kategoorias oli sellisest käitumisest teatanud tüdrukute arv 5 või alla selle. Sellises olukorras on usalduspiirid väga laiad, see tähendab, et tegelik keskmine iga võib olla erinev.

Tabel 4. Õigusrikkumiste / probleemse käitumise esmakordse esinemise keskmine vanus soo järgi

	Tüdrukute vanus	Poiste vanus
Õlu, <i>long drink</i> i, siidri või veini joomine	11,3 ^{*8}	10,7*
Jalgratta, mopeedi või motorrolleri vargus	13,0	10,7
Vargused poest või ostukeskusest	10,8	11,0
Üldkasutatavate asjade tahtlik lõhkumine (vandalism)	12,1	11,7
Auto või mootorratta ärandamine	13,0	11,7
Külmrelva (nuga, kett jne) kaasaskandmine	12,7*	11,8*
Kange alkoholi joomine	12,6*	12,1*
Sissemurdmine varguse eesmärgil	11,8	12,4
Peksmine või noaga löömine (kehavigastuste tekitamine)	13,0	12,6
LSD, heroini või kokaiini tarvitamine	14,1*	12,6*
Kambakakluses osalemine	12,4*	13,0*
Autoosade vargus või vargus autost	12,5	13,0
Rahakoti, käekoti või muude esemete vägisi äravõtmine	12,0	13,3
Relva või jõuga ähvardades raha/esemete nõudmine	12,3	13,3
Kanepi või hašiši tarvitamine	13,9	13,5
Narkootikumide müük või vahendamine	14,3	13,6
<i>Ecstasy</i> või amfetamiini tarvitamine	13,9	13,9

* Erinevused poiste ja tüdrukute keskmise vanuse vahel on statistiliselt olulised tasemel $p < 0,05$.

Hälbiva käitumise seos rahvusega

Käesolev uuring ei sisaldanud küsimust rahvuse kohta. Eristavaks tunnuseks, mille järgi saab hinnata lapse kuuluvust kas eestlaste või rahvusvähemuste hulka, võeti ankeedi keel.

Eesti ja vene grupi keskmiste võrdlus T-testi kasutades näitas, et statistiliselt oluliseks ($p < 0,05$) valitud õigusrikkumiste seas (varavastased, vägivaldaga seotud ning kõik õigusrikkumised kokku) esineb erinevus eesti ja vene vastajate vahel ainult vägivaldses käitumises viimasel aastal. Vene rahvusest vastajale on võrreldes eestlasega omane sagedasem vägivaldne käitumine (vastavalt 12% ja 8% viimase aasta jooksul).

Vaadates tabelit 5, võib märgata, et eesti ja vene noorukite vahel ilmnevad statistiliselt olulised erinevused mitmete õigusrikkumiste liikide puhul. Uuringu tulemusi vaadates võib järeldada, et eesti noored olid alkoholilembesemad nii elu jooksul (87% võrreldes venelaste 82%-ga) kui ka viimasel kuul (vastavalt 44% ja 39%). Lahjat alkoholi tarvitanud noorte osakaal on eestlaste seas suurem. Samas kanepi ja hašiši tarvitamine kogu elu jooksul on vene noorte seas (20%) võrreldes eestlastega (15%) sagedasem.

⁸ Tärniga märgitud õigusrikkumiste puhul on erinevus statistiliselt oluline (T-test, $p < 0,05$).

Oluliselt erineb eesti ja vene noorte seas poevarguste esinemise protsent. Elu jooksul poes vargil käinud vene noorte arv (17%) on eestlastega võrreldes (10%) tunduvalt suurem. Kuna poevargused on levinuim varavastaste õigusrikkumiste liik, mõjutab see ka varavastaste õigusrikkumiste näitajat tervikuna.

Huvipakkuvad on tulemused vägivaldse käitumise kohta. Mitme mõõdetud õigusrikkumise liigi puhul ilmnevad erinevused eesti ja vene noorte vahel. Vene noorte seas on kambakaklused võrreldes eesti noortega tunduvalt rohkem levinud. Seda nii kunagi (vastavalt 22% ja 13%) kui ka viimase aasta jooksul (vastavalt 12% ja 6%) esinenud kambakakluste puhul. Kambakaklustega on seotud ka külmrelva kaasaskandmine⁹. Külmrelva kaasaskandmine on samuti eeskätt vene noortele omane. Kunagi on nuga või muud eset kaasas kandnud 22% vene ja 14% eesti keelt kõnelevatest vastanutest. Uuringule eelnenud aastal oli külmrelv vähemalt korra kaasas olnud 13% vene ja 9% eesti noortest. Tuleb arvestada, et noa või muu eseme kaasaskandmine ei ole siiski õigusrikkumine, seetõttu ei ole seda vägivaldse seotud õigusrikkumiste näitaja arvutamisel arvestatud.

Kehavigastuste tekitamises eristuvad vene ja eesti noored samuti. Seekord on aga agressiivsem käitumine omane pigem eestlastele: rohkem eestlasi kui venelasi (vastavalt 4% ja 2%) vastas, et on elu jooksul kedagi peksnud või löönud noa või muu esemega nii, et tema ohver vajab hiljem arstiabi.

Tabel 5. Õigusrikkumiste ja probleemse käitumise esinemise näitajad küsimustiku keele järgi (%)

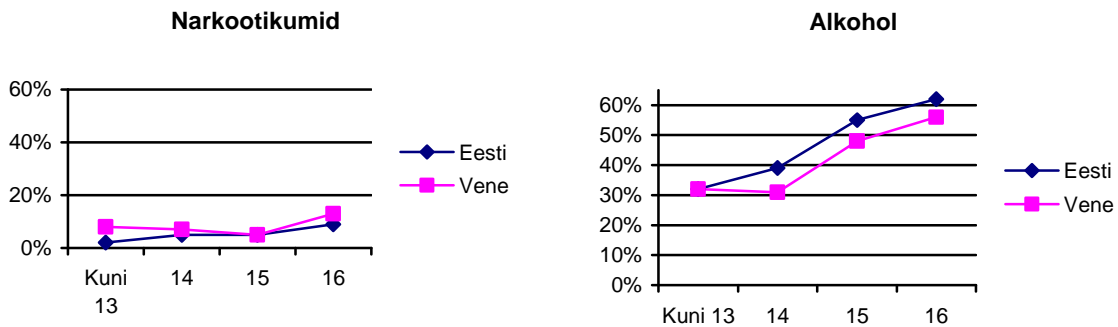
	Elu jooksul			Viimase aasta/kuu jooksul		
	eesti	vene	Eestis kokku	eesti	vene	Eestis kokku
Ölu, long drinki, siidri või veini joomine	87,1	81,5	85,9	44,0	38,9	42,9
Kange alkoholi joomine	61,4	60,8	61,3	23,9	24,6	24,1
Alkoholi tarvitamine	87,7	83,0	86,7	45,9	41,7	44,9
Kanepi või hašiši tarvitamine	15,0	19,8	16,1	4,5	6,5	5,0
Ecstasy või amfetamiini tarvitamine	3,0	3,9	3,2	0,9	1,4	1,0
LSD, heroini või kokaiini tarvitamine	1,7	1,4	1,6	0,5	0,2	0,4
Narkootikumide tarvitamine	15,8	20,1	16,7	5,0	7,4	5,5
Üldkasutatavate asjade tahtlik lõhkumine (vandalism)	12,2	11,2	11,9	5,9	4,4	5,6
Vargused poest või ostukeskusest	10,1	16,5	11,5	1,5	3,0	1,8
Sissemurdmise varguse eesmärgil	1,5	2,0	1,6	0,5	0,5	0,5
Jalgratta, mopeedi või motorrolleri vargus	0,4	0,1	0,5	0,1	0,5	0,2
Auto või mootorratta ärandamine	1,4	1,4	1,4	0,9	0,7	0,9
Autoosade vargus või vargus autost	2,0	2,2	2,0	0,6	0,5	0,6
Rahakoti, käekoti või muu eseme vägisi äravõtmine	0,7	1,3	0,9	0,4	0,9	0,5
Varavastased õigusrikkumised	12,9	19,6	14,4	3,3	5,1	3,7
Külmrelva (nuga, kett jne) kaasaskandmine	14,1	22,4	15,9	8,7	12,9	9,6
Relva või jõuga ähvardades raha/esemete nõudmine	0,8	1,1	0,9	0,5	0,9	0,6
Kambakakluses osalemine	13,3	21,7	15,1	6,0	11,9	7,3
Peksmine või noaga löömine (kehavigastuste tekitamine)	4,4	2,0	3,9	2,3	0,4	1,9
Vägivald (v.a külmrelva kaasaskandmine)	15,5	22,4	17,0	7,5	12,1	8,5
Narkootikumide müük või vahendamine	2,9	2,2	2,7	2,1	1,6	2,0
Kõik õigusrikkumised	23,3	26,3	23,9	10,6	9,3	10,4

Vanuselised suundumused on eestlaste ja venelaste puhul sarnased, vägivaldse käitumise esinemissagedus vanuse kasvades eriti ei muutu. Venelaste hulgas ilmneb mõningast vägivaldse käitumise kasvu alates 16. eluaastast.

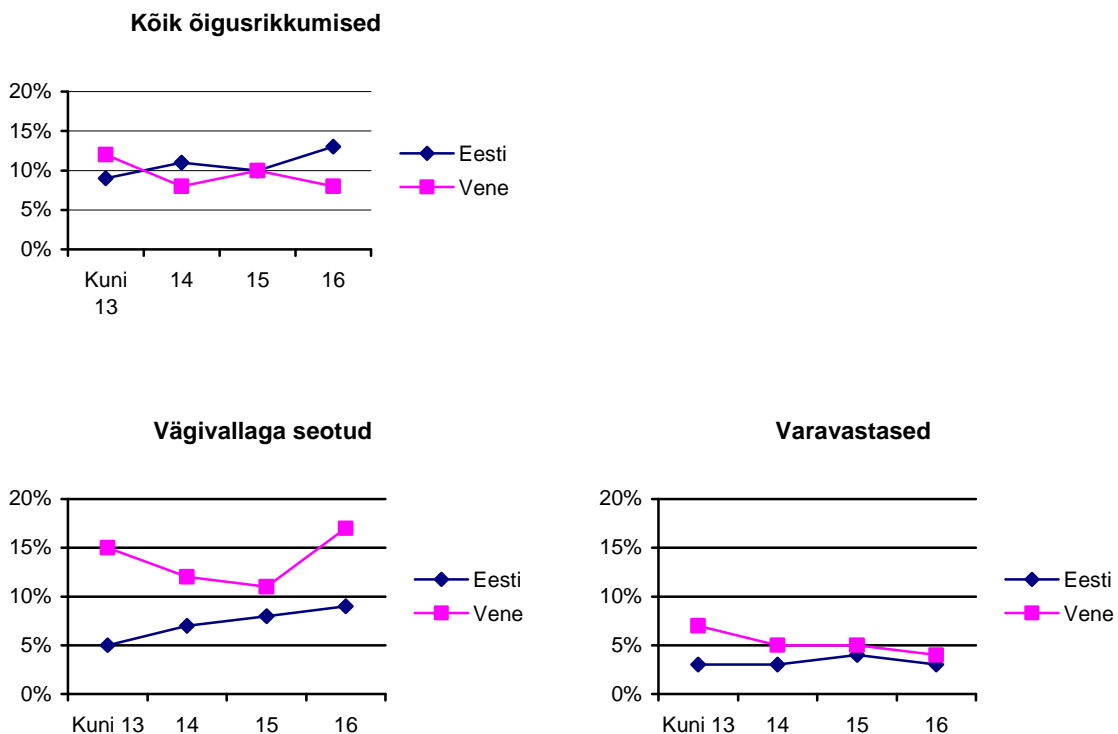
Analüüsides joonistel 3 ja 4 näidatud jaotusi vanuse järgi, võib märgata, et nii varavastaste õigusrikkumiste kui ka vägivaldse seotud tegude puhul on kõikides vanusekategoriates vene noorte osakaal võrreldes eestlastega suurem. Samas, kui kokku võtta kõik õigusrikkumised, siis erinevusi peaaegu ei esine ning vanusekategoriates 14 ja 16 on eestlaste osakaal isegi

⁹ Seos kambakakluses osalemise ja külmrelva kaasaskandmisega on statistiliselt oluline ($r=0,32$, $p<0,01$).

suurem. Seletus peitub indeksi konstrueerimises. Näitaja „Kõik õigusrikkumised” puhul võeti arvesse teod, mida saaks kuriteona kvalifitseerida ka täistaksvanu puhul. Need õigusrikkumised on vandalism, poevargused, sissemurdmine, jalgrattavargus, auto või mootorratta vargus, autoosade vargus ja vargus autost, raha või esemete vägivaldne äravõtmine, relva või jõuga ähvardades raha või esemete nõudmine, kehavigastuste tekitamine ja narkootikumide müük või vahendamine. Selles nimekirjas ei ole kambakaklusi ega külmrelva kaasaskandmist ehk käitumist, mis esineb eeskätt vene noorte seas. Summaarselt „tasakaalustab” vene noorte domineerimise poevargustes see, et eesti noored teatasid rohkem vandalismijuhtumitest, kehavigastuste tekitamisest ja narkootikumidega kaubitsemisest.

Joonis 3. Viimasel kuul narkootikumide ja alkoholi tarvitajate osakaal rahvuse ja vanuse järgi (%)

Joonis 4. Õigusrikkumiste esinemise osakaal viimasel aastal/kuul rahvuse ja vanuse järgi (%)

Selles peatükis leitud erinevused eesti ja vene noorte vahel eelkõige kambakakluste arvus andsid alust oletada, et vene noorte seas on rohkem levinud kampadesse kuulumine. See hüpotees osutus õigeks: statistiliselt oluliselt väiksem ($p < 0,01$) arv eesti rahvusest alaealisi

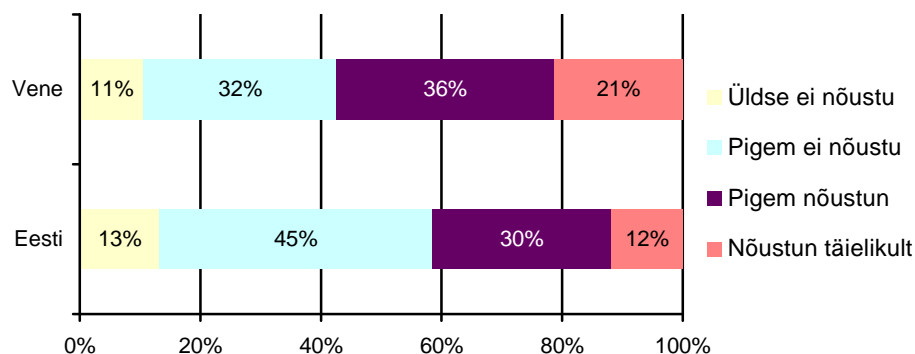
vastas, et neil on kindel grupp sõpru, kes koos aega veedavad või midagi ette võtavad. 73% eesti ja 85% vene noortest vastasid, et nende puhul saab rääkida sellisest sõprade grupist.

Noore kuulumine gruppi ei tähenda iseenesest midagi halba. Kindel grupp noori võib regulaarselt koos käia nt selleks, et spordiga tegeleda, bändis mängida või niisama aega veeta. Näiteks küsimusele, mida te teete, kui olete sõpradega koos, vastasid paljud: „tšillime”, „hängime”, „niisama jutustame”, „jalutame” või „käime kohvikus”. Üsna levinud on sõpradega diskol käimine. Uuring näitas, et oma sõpruskonnaga diskol või kontserdil käimine on eestlaste seas tunduvalt rohkem levinud võrreldes vene gruppidega (erinevus on statistiliselt oluline $p < 0,01$).

Selle peatüki kontekstis huvitab meid siiski eeskätt hälbiv käitumine. Lähtudes küsitluse tulemustest, et kambakaklused on rohkem levinud vene noorte seas ning vene noored kuuluvad sagedamini kampadesse, võis oletada, et ka teised käitumishälbed on rohkem levinud vene noorte kampades. Tulemused aga osutasid teistsuguseks. Küsimusele, kas tema sõpruskonnas tehakse koos midagi ebaseaduslikku, vastas jaatavalt 49% eesti ja 22% vene noortest (erinevus on statistiliselt oluline $p < 0,01$).

Otsustati, et selline erinevus nõuab kontrollimist, seega kasutati lisanäitajaid, näiteks küsiti õpilastelt nende sõprade seas esinenud käitumishälvete kohta. Eesti ja vene noorte vastuseid kõrvutades ilmnisid statistiliselt olulised erinevused ($p < 0,01$). Nii osutus, et kindlasse kampa kuuluvate eesti noorte seas on rohkem neid, kelle sõbrad on tarvitanud narkootikume (vastavalt 46% eestlasi ja 35% venelasi). Samuti on eestlastel rohkem sõpru, kes on varastanud poest (vastavalt 31% ja 22%). Ka neid, kelle sõbrad on kellelegi tõsiselt peksta andnud või kedagi haavanud, on kampa kuuluvate eestlaste seas rohkem (15%) kui venelaste seas (10%). Kindlasse sõpruskonda kuuluvate venelaste seas on aga võrreldes eestlastega rohkem noori, kelle sõbrad on kuhugi sisse murdnud varguse eesmärgil (vastavalt 13% ja 9%).¹⁰

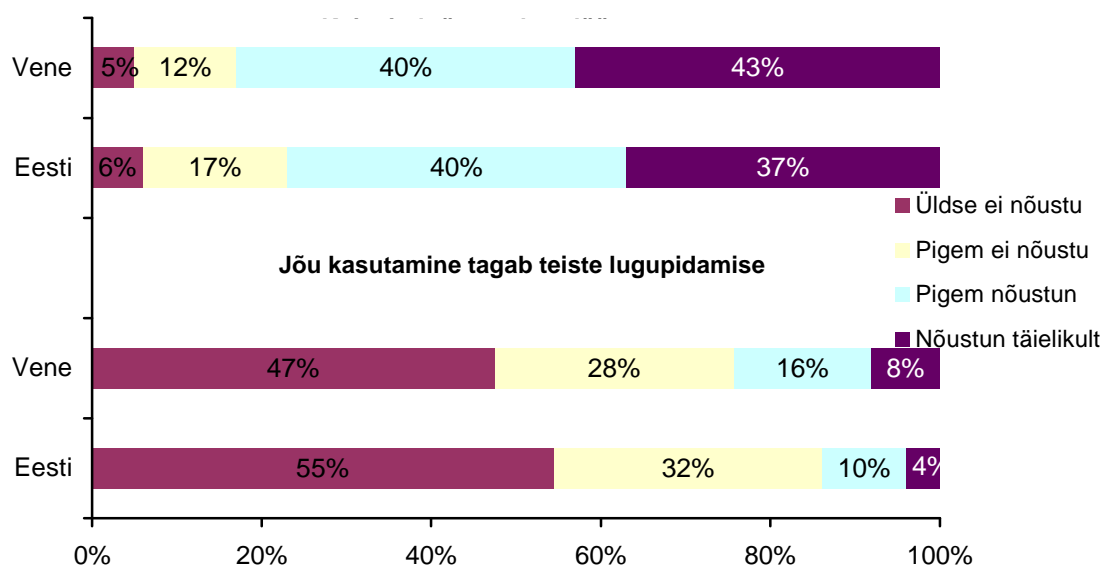
Tulles tagasi kambakakluste juurde, võime järeldada, et vene noortele on omane pigem agressiivne kui õigusvastane käitumine. See agressioon on suunatud peamiselt rühma sissepoole ehk üksteise vastu, mitte niivõrd ümbritseva keskkonna vastu (nt osutus, et vene kambad tülitavad või hirmutavad inimesi lihtsalt lõbu pärast eesti kampadest harvemini). Seda, et kaklused on vene noorte seas rohkem levinud ning need on osa nende igapäevasest koolielust, saab näha ka allpool olevalt jooniselt (joonis 5). Oluliselt suurem osa vene noortest (57% võrreldes eestlaste 42%-ga) tunnistas, et nende koolis on kaklemine levinud.

Joonis 5. Vastanute nõusolek väitega „Minu koolis on levinud kaklemine” küsimustiku keele järgi (%)

Erinevusi võib märgata ka eesti ja vene noorte hoiakutes vägivalla suhtes. Venelased on rünnaku korral võrreldes eestlastega varmamad teist inimest vastu lööma. Ka seostavad vene noored eestlastest tihedamini füüsilist jõudu lugupeetud positsiooniga.

¹⁰ Sõprade õigusrikkumisi on põhjalikumalt analüüsitud järgmises punktis.

Joonis 6. Vastanute hoiakud vägivalda suhtes küsimustiku keele järgi (%)

Sõprade õigusrikkumised

Isikute eneste vastustel põhineva meetodi problemaatiliseks küljeks peetakse küsimust, kui ausad on vastajad omaenda õigusrikkumistest rääkides. Kui vastaja kardab, et küsimustiku vastustest saavad teada kas vanemad, õpetajad või politsei, võib ta jätta oma õigusrikkumised märkimata. Kuid õigusrikkumiste levikut noorte seas saab hinnata teistegi vahenditega. Alternatiiviks on näiteks küsimuste esitamine mitte vastaja enda, vaid tema sõprade kohta. Käesoleva küsimustikuga uuriti, kas vastanu sõbrad on narkootikume tarvitanud, poest varastanud, sisse murdnud, röövinud või kellelegi kallale tunginud. Sõprade kogemuste kaudu saab vaadata, kui sageli alaealised õigusvastase käitumisega kokku puutuvad.

Seos vastanu ja tema sõprade õigusrikkumiste vahel on väga tugev. Tabelist 6 võib näha, et alaealised, kelle sõbrad on tarvitanud narkootikume, on ka ise teatanud narkootikumide tarvitamisest viimase kuu jooksul. Samamoodi on väga tugevalt seotud alaealise teatatud poevargused ning sama tüüpi varguste esinemine tema sõprade hulgas. Noortel, kes on kuhugi sisse murdnud, on võrreldes teistega rohkem sama teoga hakkama saanud sõpru. Samalaadsed olid tulemused ka agressiivse käitumise (asjade nõudmine jõuga ähvardades või kehavigastuste tekitamine) kohta vastates.

Tabel 6. Seosed vastaja ning tema sõprade õigusrikkumiste vahel

Sõbrad	Vastaja	γ
On sõpru, kes on tarvitanud narkootikume	On ise viimase kuu jooksul tarvitanud narkootikume	0,87**
On sõpru, kes on varastanud poest	On ise varastanud poest viimase aasta jooksul	0,89**
On sõpru, kes on kuhugi sisse murdnud, et sealt midagi varastada	On ise viimase aasta jooksul varguse eesmärgil kuhugi sisse murdnud	0,88**
On sõpru, kes on kedagi ähvardanud selleks, et raha või asju saada	On ise viimase aasta jooksul kedagi ähvardanud selleks, et raha või asju saada	0,92*
On sõpru, kes on kellegi tõsiselt läbi peksnud või kedagi haavanud	On ise viimase aasta jooksul kellegi tõsiselt läbi peksnud või kedagi haavanud	0,84**

** $p < 0,01$

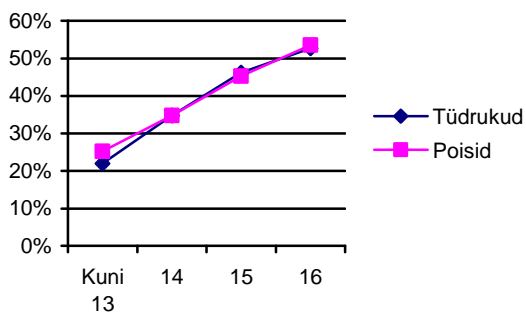
* $p < 0,05$

Alaealiste kokkupuuted õigusrikkumistega on üsna sagedased. Erilist tähelepanu väärivad narkootikumide tarvitamine. 22% 13-aastastest või noorematest tüdrukutest ning 25% sama vanadest poisist vastas, et neil on sõpru, kes tarvitavad narkootikume. Vanuse kasvades narkootikumidega tegemist teinud alaealiste osakaal kasvab. 16. eluaastaks on narkootikumide tarvitamisega kokku puutunud 53% tüdrukutest ning 54% poisist.

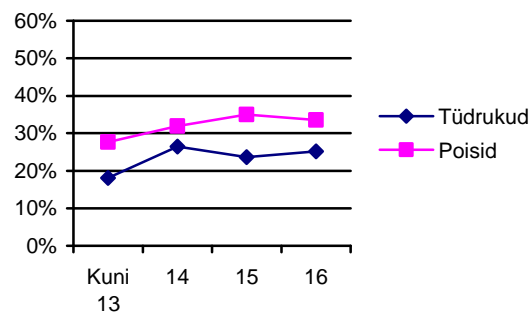
Vargused poest ja ostukeskusest on alaealiste seas ühed levinuimad õigusrikkumised. Küsitluse tulemustest selgus, et kõige enam puutuvad poevargustega kokku 15-aastased poisid – 35% küsitletutest. Selle näitaja dünaamika poisitel on teistest õigusrikkumistest erinev. Esiteks ei ole kõikumised vanuserühmade vahel eriti suured ning jäävad vahemikku 28%-st 13-aastaste puhul 35%-ni 15-aastaste grupis. Pärast 15. eluaastat hakkab selliste poisite osakaal, kellel on poes vargil käinud sõpru, kahanema. Tüdrukuid puudutavate andmete dünaamika on poisist hoopis erinev. Poevarguste esinemine kasvab 13. ja 14. eluaasta vahel ning jääb seejärel stabiilseks, kõikides 25% ümber. Nooremate tüdrukute seas vastas 18%, et neil on poest või ostukeskusest asju varastanud sõpru. 14-aastaste seas on selliseid sõpru juba 27%-l tüdrukutest. 15-aastastel kahaneb poest varastanud sõprade protsent 24%-ni ning vanemate tüdrukute seas see protsent jälle kasvab mõnevõrra.

Teiste õigusrikkumistega võrreldes on relva või peksmisega ähvardades raha ja asjade nõudmine (ehk röövimine/väljapressimine) oluliselt vähem levinud. Nooremate seas ei ületa see näitaja 5%, küsitletute vanuse tõustes aga selliste kuritegude osakaal aina kasvab. 16–17-aastaste poisite seas on ligikaudu 12%-l vastanutest väljapressimisega tegelenud sõpru. Tüdrukute puhul on suundumus samasugune, ehkki protsent on mõnevõrra väiksem (väljapressimises on osalenud 8% 16-aastaseid tüdrukuid). Ka sissemurdmistega dünaamika näitab tõusutendentsi vanuse kasvades.

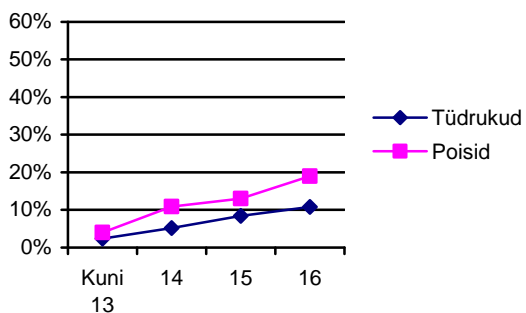
Narkootikumid

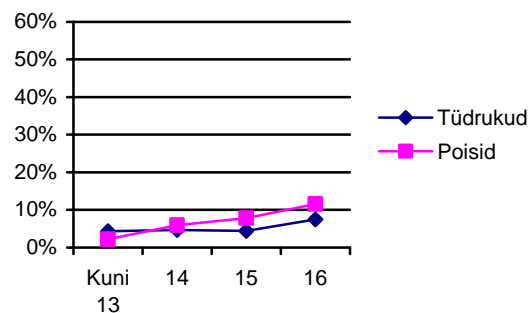
Poevargus

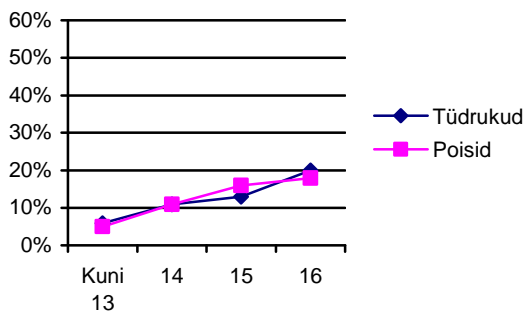
Sissemurdmine

Röövimine/väljapressimine

Kallaletung

Joonis 7. Vastanud, kellel on õigusrikkumisi toime pannud sõpru, soo ja vanuse järgi (%)

Ohvriks langemine

Eespool vaadeldi alaealiste endi ning nende sõprade õigusrikkumisi. Kokkupuude õigusrikkumisega võib olla aga ka teist laadi. Nimelt on oluline teave sellegi kohta, kas alaealine on ise kunagi kuriteo või vägivalda ohvriks langenud.

Käesoleva küsitluse raames taheti teada saada, kas õpilased on viimase aasta jooksul langenud isiklike asjade varguse, kallaletungi, röövimise (väljapressimise) või koolivägivalla ohvriks. Röövimise ja väljapressimise ohvriks on langenud 4,2% lastest ja kallaletungi ohvriks 4,9%. Isiklike asjade varguse on varastatud 18,7% lastest ning koolivägivalla all on pidanud kannatama 24% vastanutest.

Nii tüdrukud kui ka poisid on röövimise ohvriks langenud kõige enam 14–15-aastaselt. 15-aastasest tüdrukutest on röövimise ohvriks langemist oma vastustes märkinud 3%. Poistest on nii 14- kui ka 15-aastaste seas röövimise ohvriks langenute osakaal 7%. Vanuse kasvades ohvriksjäänute protsent kahaneb. Nii ka nt kallaletungide puhul – 16-aastasest tüdrukutest on seda kogunud 3% ja poistest 5%. Nooremate, 13–15-aastaste tüdrukute seas on kallaletungi ohvriks langemise protsent pisut suurem, kõikides 3% ja 4% vahel. Samas vanusegrupis poiste seas on kallaletungi ohvrite osakaal 6–7%. Isiklike asjade varguse on läbi elanud ligikaudu 20% küsimustikule vastanud noortest.

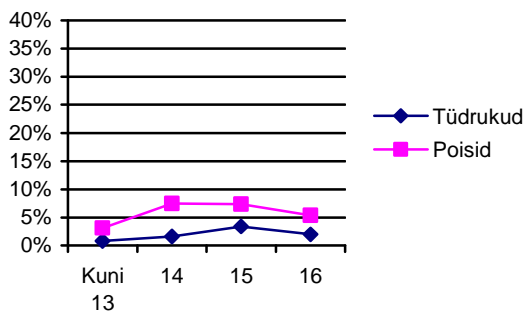
Joonise 8 juures on tähelepanuväärne asjaolu, et röövimise/väljapressimise ja kallaletungi ohvriks langemine on tüdrukute ja poiste puhul erinev. Samas isiklike asjade varguse ning koolivägivalla ohvriks langemine poiste ja tüdrukute puhul on mustrid üsna sarnased. See tähelepanek andis alust kontrollida, kas erinevus poiste ja tüdrukute vahel on statistiliselt oluline või mitte. Analüüs näitas, et erinevus kahe soo vahel on statistiliselt oluline röövimise ohvriks langemise puhul ($p < 0,01$), samuti kallaletungide ja koolivägivalla puhul ($p < 0,05$). Tüdrukud jäävad kõikide uuritavate vägivaldailmingute kannatavaks pooleks poistest harvemini.

Huvitav on jälgida tendentside muutumist kunagi ohvri rolli sattunud küsitletavate vanuseskaalat jälgides. Isiklike asjade varguse puhul on ohvrite protsent sarnane kõikides vanuserühmades. Võimalik, et isiklike asjade salajane vargus ei sõltu (potentsiaalse) ohvri füüsilisest jõust, vaid pigem olustikulistest faktoritest. Samas röövimise ja kallaletungide dünaamikat vaadates tundub, et 14–15 aasta vanuses, mil vägivallaaktide all kannatab kõige enam noori, toimub oluline muutus. Võib oletada, et noorukid oskavad end vanemaks saades paremini kaitsta ning nende käest asjade äravõtmine või nendele kehavigastuste tekitamine ei ole enam nii lihtne.

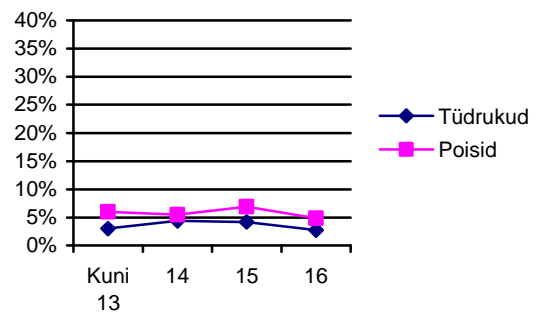
Koolivägivalla puhul on tendentsid teistsugused. Poiste ohvrikslangemine väheneb vanuse kasvades järk-järgult. Tüdrukute puhul pole see tendents sama selge. 16-aastased tüdrukud

teatasid isegi sagedamini koolivägivalla ohvriks langemisest kui 15-aastased. Siin tuleb arvesse võtta asjaolu, et uuringute kohaselt (Strömpl jt 2006) on tüdrukute seas rohkem levinud ka vaimne vägivald. ISRD-2 ankeedis kasutatud küsimus koolivägivalla ohvriks langemise kohta käsitles nii füüsilist kui ka vaimset vägivalda. Vaimse vägivalla ohvriks langemine ei sõltu ilmselt eriti lapse füüsilisest jõust ega võimalusest end kaitsta. Kirjeldatud erinevustele vaatamata võib küsitluse andmete põhjal väita, et koolivägivalla probleem on kõige aktuaalsem just nooremate vanuserühmade puhul. Asjaolu, et kuni 13-aastastest poistest peaaegu 40% ja 14-aastastest tüdrukutest peaaegu 30% on kogenud koolikiusamist, väärrib omaette uurimist.

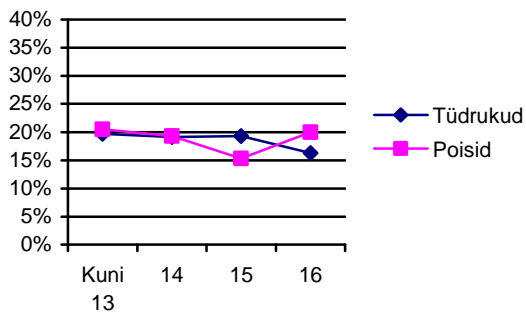
Röövimine/väljapressimine

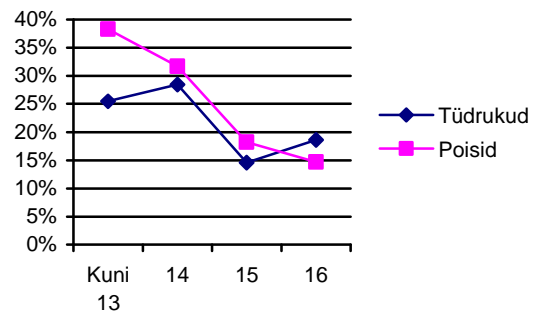
Kallaletung

Isiklike asjade vargus

Koolivägivald

Joonis 8. Viimase aasta jooksul ohvriks langemine soo ja vanuse järgi (%)

II ÕIGUSRIKKUMISTE JA PROBLEEMSE KÄITUMISE SEOS SOTSIAALSETE SIDEMETEGA

- 21% küsitletud noortest kasvatab üksikema.
- 26% vastanutest on läbi elanud vanemate lahutuse.
- Alaealise materiaalne heaolu on suurem sellises peres, kus on olemas mõlemad vanemad.
- Tüdrukutel, keda kasvatab ainult ema, esineb vägivaldset käitumist sagedamini kui mõlema vanemaga üles kasvavatel tüdrukutel.
- Ema või isa surma kogemus ei suurenda õigusrikkumiste riski.
- Vanemate lahutuse kogemine suurendab õigusrikkumiste esinemist tüdrukutel.
- Lahutatud vanematega perekonnast pärit lastel esineb probleemset käitumist sagedamini.
- Poisid, kelle vanematel on alkoholi- või narkoprobleemid, tarvitavad sagedamini narkootikume.
- Vägivald perekonnas suurendab eeskätt poiste õigusrikkumiste esinemise riski.
- Lastel, kes saavad vanematega hästi läbi, esineb õigusrikkumisi harvemini.
- Kui peres on laste üle tugev otsene kontroll, esineb neil vähem õigusrikkumisi ja probleemset käitumist.
- Poistel, kelle sidemed kooliga on tugevamad, esineb vägivaldset käitumist harvemini.
- Kooli meeldivuse ja hea õppeedukuse korral tarvitavad tüdrukud narkootikume vähem.

Tähtsad faktorid, mis mõjutavad alaealiste käitumist, on nende sidemed oma perekonna ja kooliga ning see, kuidas nad on harjunud oma vaba aega veetma. ISRD-2 uuringus olid nende aspektide uurimiseks vastavad küsimusteplokid.

Õigusrikkumiste seos soo ja perekonna koosseisuga

Eelmises peatükis arutleti poiste ja tüdrukute erinevuste üle õigusrikkumiste esinemissageduses. Alljärgnevas tabelis on välja toodud tulemused, mis saadi, kui analüüsiti, kas erinevused kahe soo vahel on statistiliselt olulised või mitte.

Tabel 7. Õigusrikkumiste esinemissagedus viimase aasta jooksul õpilase soo järgi (osakaal, %)

	Tüdrukud	Poisid	p
Kõik õigusrikkumised	5,01	15,78**	0,00
Vägivald	3,12	13,88**	0,00
Varavastased õigusrikkumised	1,32	6,11**	0,00
Narkootikumide tarvitamine	3,75	7,32**	0,00

** T-test, erinevused on statistiliselt olulised tasemel $p < 0,01$.

Lähtudes asjaolust, et erinevus poiste ja tüdrukute vahel on oluline kõikide õigusrikkumiste puhul, tekib küsimus, milliste faktoritega nii suurt erinevust poiste ja tüdrukute vahel seletada? Junger-Tas jt (2003: 92–94) kirjutavad, et väidetavalt pole ühtki faktorit nii palju uuritud kui poolikut perekonda. Enamasti räägitakse sellest, kuidas üksikvanemaga peres üles

kasvamine mõjub negatiivselt alaealise käitumisele. Väidetakse, et perekond, kus puudub üks vanematest, enamasti isa, ei saa kindlustada piisavat järelevalvet noore käitumise üle. Samas leitakse, et perekonna struktuur mõjutab eeskätt probleemset käitumist, mitte niivõrd õigusrikkumiste esinemist. Samuti on mitmed uuringud tõestanud, et perekonna struktuuri mõju poiste ja tüdrukute käitumisele on erinev. Arvestades kõike seda, pöörati ISRD-1 uuringus suurt tähelepanu perekonna struktuuri mõjule alaealiste õigusrikkumistele ja probleemsele käitumisele. ISRD-1 tulemused osaliselt kinnitasid varasemate uuringute järeldusi. Selgus, et üksikemaga perekonnas kasvamine suurendab õigusrikkumiste esinemise riski Lõuna-Euroopa¹¹ riikides ning anglosaksi¹² riikide grupis, samas Loode-Euroopas¹³ sellist seost ei ilmnenu. Pakuti seletust, et üksikema staatus kahes esimeses grupis tähendab sageli perekonna kehvat majanduslikku olukorda. Madalam sotsiaalne staatus omakorda suurendab õigusrikkumiste riski. Loode-Euroopas kehtiv sotsiaaltoetuste süsteem garanteerib piisavalt hea majandusliku olukorra ka poolikutele perekondadele (Junger-Tas & Ribeaud 2003: 18).

Loomulikult tekkis ka Eesti andmeid analüüsides küsimus, kuidas perekonna struktuur võib mõjutada alaealiste õigusrikkumiste esinemissagedust. Selleks et olulised erinevused perekonna struktuuris oleksid selgemad, moodustati uus muutuja. Eristati kahte gruppi: kahe vanemaga perekond (79%) ning üksikemaga perekond (21%). Esimesse kuuluvad need vastajad, kes elavad koos oma ema ja isaga, ema ja kasuisaga või isa ja kasuemaga. Teise kategooriasse paigutati ainult koos emaga elavad vastanud. Vastanud, kes elasid isa juures (47 isikut, 2%), sugulaste juures, hooldusperes või nt lastekodus (kokku 79 isikut, 3%), jäeti analüüsist välja, kuna sellised juhtumid on suhteliselt harvad. Samuti oletati, et poolikus perekonnas kasvamine võib mõjuda tüdrukutele ja poistele erinevalt. Sellest lähtudes kontrolliti püstitatud hüpoteese igas sookategoorias eraldi. Kontrolliti, kas õigusrikkumiste esinemise tase on kahe vanemaga perekonnas ja üksikemaga perekonnas erinev. Hüpoteeside kontrolliks kasutati T-testi, mille tulemused on esitatud tabelis 8.

Tabel 8. Perekonna struktuur ja viimasel aastal esinenud õigusrikkumised vastanu soo järgi (%)

	Elab ema ja isaga	Elab ainult emaga	p
Tüdrukud	N=970	N=260	
Kõik õigusrikkumised	4,9	4,3	0,67
Vägivald	2,3	5,5*	0,04
Varavastased õigusrikkumised	1,5	0,8	0,39
Narkootikumide tarvitamine viimase kuu jooksul	3,5	4,3	0,54
Poisid	N=986	N=265	
Kõik õigusrikkumised	16,0	14,0	0,44
Vägivald	13,6	13,7	0,94
Varavastased õigusrikkumised	5,8	6,0	0,92
Narkootikumide tarvitamine viimase kuu jooksul	6,5	8,6	0,26

T-test, * p<0,05

Üldiselt ei kinnitanud tulemused hüpoteesi, et alaealiste õigusrikkumiste esinemine on perekonna struktuurist sõltuvalt erinev, ei tüdrukute ega poiste puhul. Hüpotees leidis kinnitust ainult vägivaldse käitumise esinemise puhul tüdrukutel. Tüdrukutel, keda kasvatab ainult ema, esineb vägivaldset käitumist sagedamini kui tüdrukutel, kelle peres on mõlemad vanemad. Võttes vaatluse alla kõik õigusrikkumised ning võrreldes neid ISRD-1 tulemustega, sarnaneb Eesti pigem Loode-Euroopaga, kus samuti sellist seost ei ilmnenu. Võttes arvesse

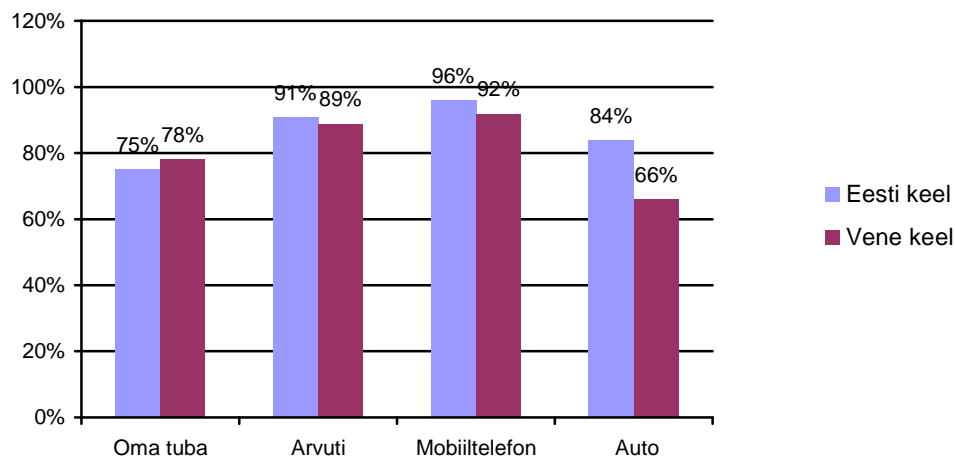
¹¹ Hispaania, Portugal, Itaalia

¹² USA (ainult Nebraska osariik), Inglismaa ja Wales, Põhja-Iirimaa

¹³ Belgia, Madalmaad, Saksamaa, Soome ja Šveits

seletuse, et perekonna struktuur avaldab mõju õigusrikkumistele alaealise majandusliku olukorra kaudu, tekib kaks küsimust, mis vajavad uurimist. Esiteks, kas mõlema vanemaga perekondade ning üksikemaga perekondade majanduslik olukord Eestis erineb või mitte. Kui osutub, et majanduslik olukord ei ole seotud perekonna struktuuriga, tuleb kontrollida majandusliku olukorra mõju õigusrikkumiste esinemisele.

Majandusliku olukorra määramise eesmärgil lülitati küsimustikku neli küsimust. Esiteks, kas noorel on omaette tuba; teiseks, kas tal on kodus juurdepääs arvutile; kolmandaks, kas tal on oma mobiiltelefon ning neljandaks, kas perel on auto.

Joonis 9. Perekonna materiaalne heaolu

Kogutud andmed näitavad, et valimisse sattunud isikute keskmine majanduslik elujärg on valitud näitajate järgi hea. 91%-l kõikidest vastanutest on kodus olemas arvuti, peaaegu kõikidel õpilastel (95%) on olemas isiklik mobiiltelefon ning 80% õpilaste peres on olemas oma auto. 76% kõikidest vastanutest elab omaette toas.

Eespoolt esitatud küsimustest lähtudes kontrolliti hüpoteesi, et perekonna majandusliku olukorra ja perekonna struktuuri vahel on olemas seos.

Tabel 9. Perekonna struktuur ja perekonna majanduslik olukord (positiivselt vastanute osakaal, %)

	Elab ema ja isaga	Elab ainult emaga	p
Omaette tuba	75,8	72,8	0,17
Arvuti olemasolu kodus	92,9	84,7**	0,00
Oma mobiiltelefon	95,0	93,5	0,20
Perel on auto	88,3	51,3**	0,00

T-test; ** statistiliselt oluline $p < 0,01$ tasemel

Analüüsist selgus, et omaette toa ning mobiiltelefoni olemasolu ei sõltu oluliselt pere struktuurist. Samas osutusid statistiliselt olulisteks erinevused arvuti ja auto olemasolus kahe vanemaga kasvavatel alaealistel ja nendel, keda kasvatab ainult ema. Sellest võib järeldada, et isa olemasolu peres siiski mõjutab perekonna majanduslikku olukorda. Samas teame eelnevast, et üksikemaga peres üleskasvamine ei avalda mõju õigusrikkumiste esinemisele. Loomulik on nende tulemuste alusel oletada, et Eesti kontekstis ei avalda pere majanduslik seisund (või täpsemini kindlate asjade olemasolu, mille kaudu mõõdeti majanduslikku seisundit) mõju alaealise õigusrikkumistele. Hüpotees, et õigusrikkumiste esinemissagedus erineb nende puhul, kellel on kodus arvuti, ning nende puhul, kellel ei ole, ei leidnud kinnitust üheski õigusrikkumise kategoorias. Samuti ei tinginud statistiliselt olulisi erinevusi õigusrikkumiste esinemises auto olemasolu või puudumine alaealise perel.

Tuleme nüüd tagasi selle juurde, et välja selgitada, kas alaealiste hälbival käitumisel ja perekonna struktuuril on seos. Junger-Tas jt (2003: 93), viidates Wellsi ja Rankini uuringule, kirjutavad, et seos perekonna struktuuri ja noorte endi teatatud õigusrikkumiste vahel on pigem mõõdukas või nõrk. Samas seos perekonna struktuuri ja probleemse käitumise vahel on oluliselt tugevam. Probleemne käitumine, mille kohta koguti andmeid ISRD-2 uuringu raames, on näiteks alkoholi tarvitamine ja ilma põhjuseta koolist puudumine.

Tabelist 10 on näha, et isa olemasolu või puudumine avaldab mõju koolikohustuse täitmisele nii poiste kui ka tüdrukute puhul. Samas on see seos väga nõrk ($\gamma=0,15$ tüdrukute puhul ning $0,24$ poiste puhul)¹⁴. Alaealised, keda kasvatab ainult ema, puuduvad koolist põhjuseta sagedamini kui alaealised mõlema vanemaga perest. Üksikemaga perest pärit tüdrukutest on viimasel aastal koolist ilma põhjuseta puudunud 52%, mõlema vanemaga perest pärit tüdrukutest aga 45%. Poiste seas on vastavad protsendid 62% ja 51%.

Tabel 10. Perekonna struktuur ja probleemne käitumine soo järgi (%)

	Elab ema ja isaga	Elab ainult emaga	p
Tüdrukud	N=970	N=260	
Alkoholi tarvitamine viimase kuu jooksul	44,53	37,40*	0,04
Põhjuseta koolist puudumine vähemalt ühel päeval viimase aasta jooksul	44,63	51,92*	0,03
Poisid	N=986	N=265	p
Alkoholi tarvitamine viimase kuu jooksul	47,19	43,08	0,24
Põhjuseta koolist puudumine vähemalt ühel päeval viimase aasta jooksul	50,56	62,26**	0,00

T-test; * statistiliselt oluline $p<0,05$ tasemel, ** statistiliselt oluline $p<0,01$ tasemel

Statistiliselt oluline on erinevus alkoholi tarvitamises kahe vanemaga ja ainult emaga peres kasvavate tüdrukute vahel. Seos on väga nõrk ($\gamma=0,15$), huvi pakub aga selle suund: seos on negatiivne ehk viimasel kuul alkoholi tarvitanud tüdrukute osakaal ilma isata peredes on väiksem võrreldes täisperedes kasvavate tüdrukutega. Tulemus on mõnevõrra ootamatu, sest mõlema vanema olemasolu peaks tähendama paremat kontrolli alaealise tegevuse üle.

Perekonna struktuur räägib ainult sellest, kas last kasvatavad kaks vanemat või üks. See viitab vaid kas majanduslikule olukorrale, vanemate järelevalvevõimalustele või sellele, kas lapse elus on mehe rollimudel esindatud või mitte. Meil pole infot selle kohta, millised muutused on peres toimunud: kas peres on kunagi isa olnud, kas isa asemele on tulnud kasuisa vms. Tunduvalt olulisem on analüüsida, kas laps on läbi elanud sündmusi, mille tulemusel on toimunud muutused perekonna struktuuris, nt ema või isa surma või vanemate lahutuse, ning kuidas see kogemus on mõjutanud lapse käitumist.

Esimesena uuriti, kas see, et laps on läbi elanud isa või ema surma, avaldab mõju tema käitumisele. Hüpoteesi kontrolliti tüdrukute ja poiste puhul eraldi. Tüdrukutel ei ilmnunud statistiliselt olulisi erinevusi õigusrikkumiste ja probleemse käitumise esinemises vanema surma kogenute ning mittekoogenute vahel. Poistel aga ilmnis seos vägivaldse käitumise esinemisega: nendel, kes on kogenud ema või isa surma, on vägivaldse käitumise esinemise oluliselt harvemini ($p<0,05$) võrreldes ülejäänutega. Järelikult võime väita, et ema või isa surma kogemus ei suurenda õigusrikkumiste riski.

Teisena uuriti vanemate lahutuse mõju alaealise käitumisele. Kokku on seda kogenud 26% vastanutest.

¹⁴ Seoste määratlemiseks kasutati gamma (γ) koefitsienti, mis sobib seose olemasolu väljaselgitamiseks ordinaalskaala abil mõõdetud muutujate puhul. Gamma koefitsiendi absoluutväärtus näitab seose tugevust: mida lähedasem väärtusele 1, seda tugevam on seos.

Tabel 11. Vanemate lahutuse kogemus ja viimasel aastal esinenud õigusrikkumised vastanu soo järgi (%)

	Ei ole kogenud vanemate lahutust	On kogenud vanemate lahutust	p
Tüdrukud	N=845	N=369	
Kõik õigusrikkumised	4,07	7,16*	0,04
Vägivald	2,40	4,66	0,07
Varavastased õigusrikkumised	1,31	1,63	0,66
Narkootikumide tarvitamine viimase kuu jooksul	3,47	4,42	0,43
Poisid	N=905	N=315	p
Kõik õigusrikkumised	14,52	19,34	0,06
Vägivald	12,69	17,86*	0,04
Varavastased õigusrikkumised	5,54	7,19	0,29
Narkootikumide tarvitamine viimase kuu jooksul	5,84	10,75*	0,01

T-test; * statistiliselt oluline $p < 0,05$ tasemel, ** statistiliselt oluline $p < 0,01$ tasemel

Tabel 12. Vanemate lahutuse kogemus ja viimasel aastal esinenud probleemne käitumine vastanu soo järgi (%)

	Ei ole kogenud vanemate lahutust	On kogenud vanemate lahutust	p
Tüdrukud	N=845	N=369	
Alkoholi tarvitamine viimase kuu jooksul	41,70	48,34*	0,03
Põhjuseta koolist puudumine vähemalt ühel päeval viimase aasta jooksul	43,36	53,93**	0,00
Poisid	N=905	N=315	p
Alkoholi tarvitamine viimase kuu jooksul	45,02	52,10*	0,03
Põhjuseta koolist puudumine vähemalt ühel päeval viimase aasta jooksul	51,22	59,94**	0,01

T-test; * statistiliselt oluline $p < 0,05$ tasemel, ** statistiliselt oluline $p < 0,01$ tasemel

Tabelid 11 ja 12 osutavad, et vanemate lahutuse kogemine suurendab õigusrikkumiste esinemist tüdrukute seas. Samas vanemate lahutuse läbi elanud poistel on suurem risk tarvitada narkootikume ning nendele on omane kõrgem vägivaldse käitumise tase. Nii poiste kui ka tüdrukute puhul avaldab vanemate lahusus mõju probleemsele käitumisele: lahutatud vanemate perekonnast pärit lapsed puuduvad sagedamini koolist ja joovad sagedamini alkohoolseid jooke.

Lisaks ülaltoodud faktoritele kontrolliti, kas vanemate alkoholi või narkootikumide kuritarvitamise probleem avaldab mõju alaealise käitumisele. Osutus, et tüdrukud, kelle vanematel esineb probleeme uimastite kuritarvitamisega, puuduvad koolist ilma põhjuseta teistest sagedamini. Poisid, kelle vanematel on alkoholi- või narkoprobleemid, tarvitavad sagedamini narkootikume.

Vanemate korduvad omavahelised tõsised konfliktid või füüsilised kokkupõrked avaldavad mõju alaealiste käitumisele. Sellistest peredest tüdrukute seas on vägivald kasutamise ja alkoholi tarvitamise juhtumid sagedasemad. Vägivald peres avaldab tuntuvat mõju poiste õigusrikkumistele. Poiste hulgas, kes on pärit konfliktsest perest, esineb oluliselt sagedamini alkoholi joomist, varavastaseid õigusrikkumisi, tõsiseid õigusrikkumisi ja õigusvastast käitumist.

Kokkuvõttes võib öelda, et alaealiste hälbiva käitumise esinemisele avaldavad mõju eeskätt vanemate omavahelised suhted. Mida suuremaks ja vägivaldsemaks muutub konflikt vanemate vahel, seda suurem on alaealiste õigusrikkumiste risk ja seda eriti poiste seas. Isa puudumine või olemasolu perekonnas ei avalda õigusrikkumiste esinemisele nii suurt mõju, küll aga probleemse käitumise esinemisele.

Alaealiste õigusrikkumiste seos soo ja vanemate sotsiaalse kontrolliga

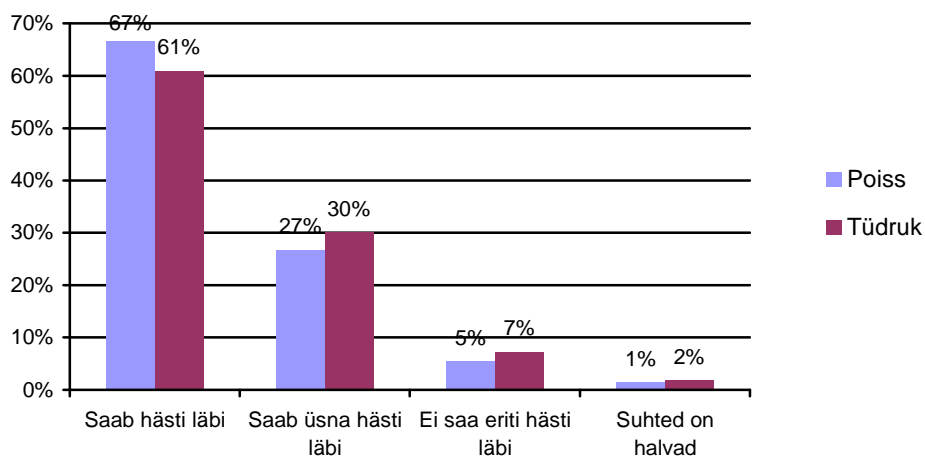
Perekonna sotsiaalses kontrollis eristatakse kahte komponenti: kaudne ja otsene kontroll. Kaudne kontroll avaldub noore inimese ja tema vanemate suhete kvaliteedis. Mida tugevamad on sidemed vanematega, seda rohkem võtab laps omaks nende norme ja väärtusi (Junger-Tas 2003: 97). Need normid ja väärtused hoiavad alaealist õigusrikkumiste toimepanemisest isegi siis, kui vanemad on kaugel ega kontrolli lapse käitumist otseselt. Teine komponent – otsene kontroll – on vanemapoolne lapse käitumise jälgimine ja järelevalve lapse üle.

Küsimustiku alapeatükis „Sinu perekond” sooviti saada ülevaadet õpilaste suhetest oma perekonnaliikmetega. Selle alapeatüki kaudu testiti kontrolliteooriat, mille järgi lapsi ja noorukeid kaitseb õigusvastase ja hälbiva käitumise eest nende kiindumus oma vanematesse. Kontrolliteooria loojad arvavad, et mitteformaalsetel suhetel, mille kaudu vanemad sotsiaalset kontrolli teostavad, on oluline roll laste seaduskuuleka käitumise arengus (Akers, 2000).

Alaealiste suhted vanematega

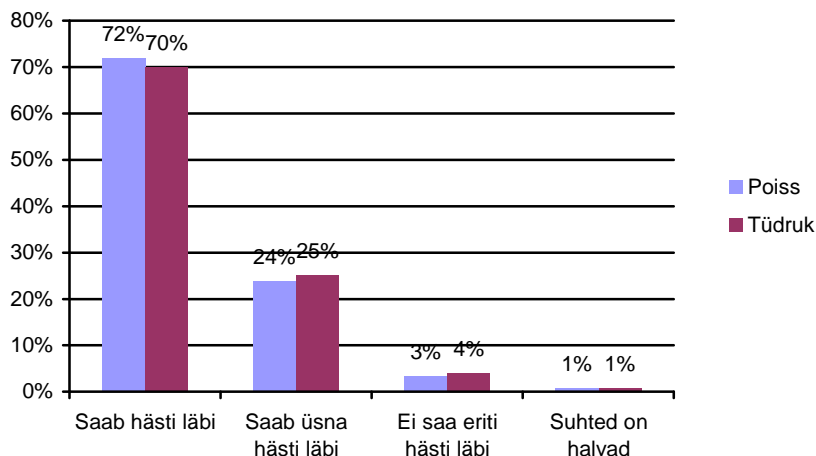
ISRD-2 uuringus uuriti perekonna sotsiaalse kontrolli esimese komponendi mõõtmiseks alaealiste suhteid ema ja isaga. Teise ehk otsese kontrolli komponendi mõõtmiseks uuriti seda, kui sageli käib perekond koos väljas ning kui laps käib väljas üksi, kas vanemad teavad, kellega koos ta on, ning kas nad määravad, mis kell laps õhtul kodus tagasi peab olema.

Selgus, et üle poole õpilastest saab oma isaga/võõrasisaga hästi läbi, nende hulgas on poisse 6% võrra enam kui tüdrukuid. 30% tüdrukutest saab oma isaga üsna hästi läbi, poistest saab isaga üsna hästi läbi 27%. 7% tüdrukutest ei saa eriti hästi oma isaga läbi. Siin on poiste osakaal väiksem, 5%. 2% tüdrukutest saab oma isaga/võõrasisaga halvasti läbi, poistest saab isaga/võõrasisaga halvasti läbi pisut üle 1%. Niisiis on tabeli andmetest ilmekalt näha, et tüdrukud saavad poistest halvemini läbi oma isaga/võõraisaga.

Joonis 10. Laste läbisaamine isaga soo järgi

Kui vaadata õpilaste läbisaamist oma emaga, ilmneb, et tütarlastel on võrreldes poistega rohkem probleeme suhetes oma emaga/võõrasemaga, kuid need erinevused ei ole eriti suured. Ikkagi on suuremal osal nii poistest kui ka tüdrukutest oma vanematega head või üsna head suhted.

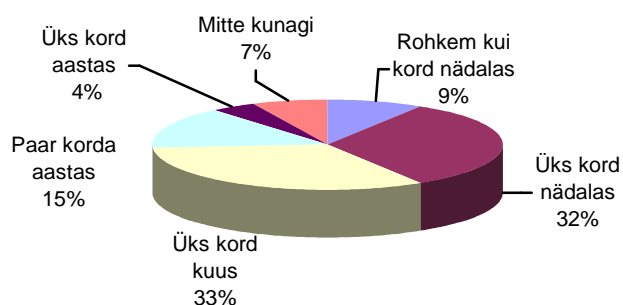

Joonis 11. Laste läbisaamine emaga soo järgi

Kui võrrelda õpilaste läbisaamist ema ja isaga, siis selgub, et õpilased saavad oma emaga paremini läbi. Kui 71% vastanutest saab oma emaga hästi läbi, siis isaga saab hästi läbi 64%. Enam-vähem hästi saab isaga läbi 28% lastest, emaga 25%. Isaga ei saa läbi 6% lastest, emaga ei saa läbi 4% vastanutest. Isaga on suhted halvad 2%-l õpilastest ning alla 1%-l vastanutest on halvad suhted oma emaga.

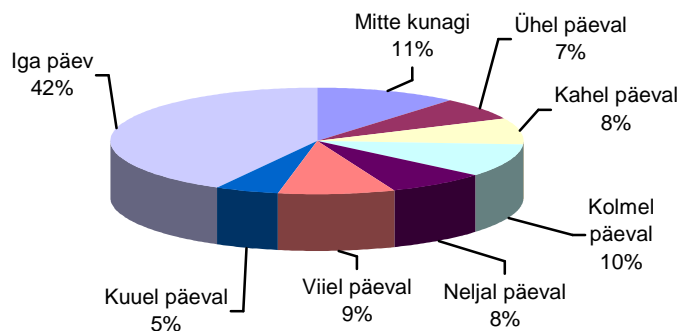
Ehkki erinevused ei ole eriti suured, on poiste läbisaamine isaga oluliselt parem ($p < 0,01$) kui tüdrukutel. Erinevused läbisaamisel emaga ei ole statistiliselt olulised. Mõlema soo puhul on läbisaamine emaga parem kui isaga. Need tulemused on kooskõlas ka teistes riikides korraldatud uuringute tulemustega. Junger-Tas jt (2003: 99) oletavad, et väiksem kaudne kontroll tüdrukute üle võib olla tingitud sellest, et otsene järelevalve nende käitumise ja suhete üle on poistega võrreldes tunduvalt tugevam. See kutsus esile protesti ja konflikti vanematega. Uurimaks, kas see oletus peab paika ka Eesti andmetele tuginedes, vaadeldi mitmeid otsese kontrolli taktikaid, mida vanemad kasutavad nii poiste kui ka tüdrukute puhul.

Analüüsimeks laste ja vanemate läbisaamist ning sidemete tugevust perekonnas, on kasutatud ka teisi näitajaid. Küsimustiku abil loodeti saada infot alaealiste ja nende vanemate ühiste ettevõtmiste kohta. Õpilastele esitati küsimus: „Kui sageli Sa võtad midagi ette koos oma vanemate või teiste täiskasvanud pereliikmetega (näiteks käite kinos, jalutate, matkate, külastate sugulasi, käite spordiüritustel)?” Ankeetküsitluse vastuste põhjal koostatud joonisel 12 on selgelt näha, et 33% vastanutest teeb midagi koos vanematega umbes üks kord kuus, 32% üks kord nädalas. 15% vastanutest võtab oma perekonnaga midagi ette paar korda aastas, 9%-l õpilastest on vanematega ühiseid ettevõtmisi rohkem kui üks kord nädalas. 7% vastanutest ei tee mitte kunagi mitte midagi koos oma perekonnaliikmetega. Vastanutest 4% võtab oma vanemate või teiste perekonnaliikmetega koos midagi ette üks kord aastas.

Joonis 12. Ühised ettevõtmised perekonnaliikmetega

Mitteformaalse sotsiaalse kontrolli teostamise juurde kuuluvad regulaarsed ühised arutelud. Tavaliselt arutavad perekonnaliikmed ühised pävakajalised teemad läbi õhtuti söögilaua taga. Ühise õhtustamise käigus saavad vanemad teavet laste käekäigu kohta, aga ka vastupidi, lapsed saavad osa oma vanemate tööelust ja muust tegevusest. Ankeetide andmetest selgub, et alla poole vastanutest, 42%, sööb õhtust iga päev koos oma pereliikmetega. Samas on suur ka nende õpilaste osakaal, kes koos oma vanematega ei õhtusta mitte kunagi – 11%. 10% vastanutest istub vanematega ühises õhtusöögilauas kolmel päeval nädalas, 9% viiel päeval nädalas. 8% õpilastest vastas, et nad söövad õhtust koos vanematega kahel päeval nädalas, ning 8%, et neljal päeval. 7% lastest vastas, et nad söövad õhtust koos oma perekonnaga ühel päeval nädalas, ning 5% vastas, et õhtustab oma perekonnaga kuuel päeval nädalas.

Joonis 13. Ühine õhtusöök

Hälbiv käitumine ja perekonna sotsiaalne kontroll

Selle alapunkti eesmärk on uurida, kuidas vanemate otsene ja kaudne kontroll mõjutab alaealiste probleemset käitumist ja õigusrikkumisi ning kas see mõju on tüdrukute ja poiste puhul erinev.

Tabelist 13 on näha, et hüpotees leiab kinnitust. Vanemate kontroll tüdrukute üle on võrreldes poistega tugevam. Olulised on erinevused poiste ja tüdrukute vastustes küsimustele „Kas Sinu vanemad teavad tavaliselt seda, kellega koos Sa väljas käid?” ning „Kui Sa õhtuti välja lähed, kas vanemad või teised täiskasvanud pereliikmed ütlevad Sulle, mis kell tagasi pead olema?”. Tüdrukud alluvad vanemate kontrollile poistest sagedamini.

Tabel 13. Vanemate kontroll soo järgi (%)

	tüdrukud	poisid	P
Läbisaamine isaga	N=1042	N=1117	0,01
Hea	60,9	66,5	
Üsna hea	30,0	26,7	
Mitte eriti hea või halb	9,0	6,8	
Läbisaamine emaga	N=1165	N=1228	
Hea	70,0	71,9	
Üsna hea	25,2	23,9	
Mitte eriti hea või halb	4,7	4,2	
Ühised ettevõtmised vanematega	N=1294	N=1310	
Peaaegu mitte kunagi	7,5	6,9	
Umbes kord aastas	3,3	3,9	
Mõnel korral aastas	13,6	16,4	
Umbes kord kuus	33,1	33,7	
Umbes kord nädalas	34,7	29,0	
Sagedamini kui kord nädalas	7,8	10,0	
Vanemad teavad, kellega koos laps väljas käib	N=1274	N=1297	0,00

Harva/ Mitte kunagi	7,5	12,3	
Mõnikord	51,5	61,5	
Alati	41,1	26,2	
Vanemad ütlevad, mis kell peab tagasi olema	N=1191	N=1199	0,00
Ei	32,5	42,9	
Jah	67,5	57,1	
Allub vanemate nõudmisele määratud kellaajaks koju tulla	N=810	N=680	0,00
Harva / Mitte kunagi	4,4	5,3	
Mõnikord	49,8	66,3	
Alati	45,8	28,4	

Selgus, et vanemate kontroll on tüdrukute ja poiste puhul erinevat laadi. Kontrollida on veel vaja hüpoteese sotsiaalse kontrolli tugevuse mõjust alaealiste õigusrikkumistele, otsese kontrolli ja järelevalve olulisusest alaealise õiguskuleka käitumise tagamisel ning kaudse kontrolli tõhususest õigusvastase käitumise ennetamisel.

Seosed vanemate kontrolli muutujate ja alaealiste õigusrikkumiste esinemise vahel viimasel aastal on esitatud tabelis 14. Tabeli 14 põhjal võib väita, et perekonna sotsiaalne kontroll ja alaealiste õigusrikkumiste esinemine on omavahel seotud. Samas tüdrukute ja poiste puhul seoste olemasolu ja tugevus erinevad. Samuti on erinev kontrollimuutujate mõju õigusrikkumiste ja probleemse käitumise esinemisele.

Uuringu tulemused tõestavad, et mida paremad on suhted noore inimese ja tema vanemate vahel, seda harvemini esineb tal õigusrikkumisi. See seos on tugevam tüdrukute puhul ning nõrgem poiste puhul.

Suhteliselt ebaoluline õigusvastase käitumise riski vähendamise vaatevinklist on see, kas laps võtab midagi koos oma vanematega ette (nt käiakse kinos, jalutatakse, matkatakse, külastatakse sugulasi jne) või mitte. Sellised ettevõtmised vähendavad mõõdukalt varavastaste õigusrikkumiste esinemist tüdrukute puhul, poiste puhul on seos perekonna ühiste ettevõtmiste ja varavastaste õigusrikkumiste esinemise või mitteesinemise vahel nõrk.

Otsese kontrolli komponent mängib olulist rolli alaealise käitumise mõjutamisel. Kui vanemad või teised täiskasvanud pereliikmed teavad, kellega koos laps väljas käib, väheneb õigusrikkumiste risk. See kehtib kõikide õigusrikkumise kategooriate puhul. Nii poiste kui ka tüdrukute puhul on seose tugevus mõõdukas. Huvitav tulemus saadi aga seoses küsimusega teatud kellaajaks kojutulemise kohta. Seost sellise kontrolliliigi ja õigusrikkumiste esinemise vahel ei leitud. Tüdrukute puhul on vanemate poolt kellaaja määramisel hoopis vastupidine efekt – õigusrikkumiste esinemine üldiselt hoopis suureneb. Selle põhjusi on ainult kvantitatiivsetele andmetele tuginedes väga keeruline leida. Siiski võib oletada, et lapsele lihtsalt käsu andmisest on palju tõhusam tõsine jälgimine, kas laps ikka teeb nii, nagu öeldud. Sel viisil võib vähendada õigusrikkumiste esinemise riski nii tüdrukutel kui ka poistel.

Tabel 14. Seos vanemate kontrolli ja õigusrikkumiste vahel (γ)

	Kõik õigusrikkumised			Varavastased õigusrikkumised			Vägivaldne käitumine		
	tüdrukud	poisid	kokku	tüdrukud	poisid	kokku	tüdrukud	poisid	kokku
Läbisaamine isaga	0,46**	0,31**	0,31**	0,49*	0,45**	0,42**	0,44*	0,25**	0,23**
Läbisaamine emaga	0,41**	0,28**	0,29**	0,24	0,42**	0,36**	0,31	0,21	0,20**
Vanematega koos millegi ettevõtmine	0,15	0,21**	0,20**	0,41*	0,30**	0,33**	0,29*	0,11	0,16**
Vanemad teavad, kellega laps väljas käib	0,49**	0,40**	0,48**	0,37**	0,38**	0,44**	0,48**	0,36**	0,45**
Vanemad ütlevad, mis kell peab tagasi olema	-0,29*	-0,09	-0,07	-0,55*	0,05	0,04	-0,24	-0,01	0,05
Allub vanemate nõudmisele määratud kellaajaks koju tulla	0,37**	0,48**	0,49**	0,15	0,49**	0,45**	0,42**	0,34**	0,44**

** p<0,01

* p<0,05

Märkus. Positiivne seos tähendab rohkem kontrolli õigusrikkumiste puudumise puhul.

Kokkuvõtlikult võib vanemate kontrolli muutujate tõhususe kohta alaealiste õigusrikkumiste mõjutamisel öelda, et tüdrukute õigusrikkumiste ennetamise puhul on tähtsad head suhted vanematega ja eeskätt isaga, tähtis on, kas vanemad teavad, kellega tütar väljas käib, ning samuti on tähtis, kas tütar allub vanemate nõudmisele kojutuleku kellaaja suhtes. Poiste õigusrikkumiste ennetamise puhul on tähtis eeskätt otsene kontroll. Kui vanemad teavad, kellega nende laps väljas käib, ning kui poeg allub vanemate nõudmisele kindlaks kellaajaks tagasi koju tulla, annab see positiivse efekti kõikide uuritud õigusrikkumiste ennetamisel. Varavastased õigusrikkumised esinevad harvemini nendel poistel, kelle läbisaamine ema ja isaga on hea.

Sarnane on üldpilt ka probleemse käitumise puhul. Vanemate kontroll vähendab probleemse käitumise riski. Kaudse kontrolli mõju probleemsele käitumisele on nõrgem võrreldes otsese kontrolliga, erandiks on tüdrukud, kelle puhul hea läbisaamine vanematega on siiski mõnevõrra seotud alkoholi ja narkootikumide väiksema tarvitamisega. Poiste puhul ei ole suhted vanematega ja probleemne käitumine üldse seotud.

Otsene kontroll on laste probleemse käitumisega mõneti seotud. Probleemse käitumise ennetamise vaatenurgast on tähtis, kas vanemad teavad, kelle seltsis nende laps aega veedab, ning kas laps allub vanemate nõudmisele tulla koju kokkulepitud ajal. Tugevama otsese kontrolliga peredes tarvitavad lapsed harvemini alkoholi ja narkootikume. Tüdrukute puhul avaldab vanemate otsene kontroll mõju ka koolikohustuse täitmisele – tugeva kontrolliga peredest pärit tüdrukud puuduvad harvemini põhjuseta koolist.

Tabel 15. Seos vanemate kontrolli ja probleemse käitumise vahel (γ)

	Narkootikumid			Alkohol			Koolist põhjuseta puudumine		
	tüdrukud	poisid	kokku	tüdrukud	poisid	kokku	tüdrukud	poisid	kokku
Läbisaamine isaga	0,44**	0,21	0,27**	0,38**	0,16**	0,27**	0,26**	0,15**	0,20**
Läbisaamine emaga	0,46**	0,26*	0,33**	0,27**	0,11	0,19**	0,31**	0,09	0,20**
Ühisettevõtmised vanematega	0,18	0,22**	0,21**	0,16**	0,13**	0,15**	0,21**	0,15**	0,18**
Vanemad teavad, kellega laps väljas käib	0,50**	0,54**	0,55**	0,46**	0,43**	0,45**	0,41**	0,33**	0,38**
Vanemad ütlevad, mis kell peab tagasi olema	-0,24	0,17	0,08	-0,12	0,21**	0,07	0,03	0,13*	0,10*
Allub vanemate nõudmisele määratud kellaajaks koju tulla	0,46**	0,54**	0,51**	0,49**	0,47**	0,46**	0,46**	0,25**	0,38**

** p<0,01

* p<0,05

Märkus: positiivne seos tähendab rohkem kontrolli probleemse käitumise puudumise puhul.

Õigusrikkumiste seos koolikohustuse täimisega

Selleks et kirjeldada õpilase sidemeid kooliga, esitati neli küsimust. Samad küsimused olid kasutusel esimeses rahvusvahelises ISRD-1 uuringus ning seal tulid õigusrikkumiste ja probleemse käitumise esinemise vahelised seosed selgelt välja. Alaealiste käest uuriti, kuidas neile kooliskäimine meeldib; kas nad on klassikursust korranud; kas nad on viimase 12 kuu jooksul ilma mõjuva põhjuseta koolist (vähemalt ühe päeva) puudunud ning kuidas nad oma õpitulemusi võrreldes teiste klassikaaslastega hindavad.

Neljast nimetatud küsimusest on õigusrikkumiste esinemisega kõige tugevamini seotud esiteks see, kas õpilasele meeldib koolis käia, ning teiseks koolist ilma mõjuva põhjuseta

puudumine kas või ühel päeval viimase aasta jooksul. Koolist sagedamini puudunud lastel esineb tihedamini ka tõsisemaid õigusrikkumisi, vägivaldset käitumist ning õigusrikkumisi üldiselt.

Esimene asi, mis tõmbab tähelepanu tabelis 15 esitatud andmeid analüüsid, on väga tugev negatiivne seos klassikursuse kordamise ja varavastaste õigusrikkumiste esinemise vahel tükirühmal. Teisisõnu, uuringus osalenud tüdrukute hulgas, kes viimase aasta jooksul on pannud toime vähemalt ühe varavastase õigusrikkumise, ei ole ühtegi sellist, kes on klassi korranud. Seost klassikordamisega ei esine tükirühmal ka vägivaldse käitumise puhul. Poiste puhul on pilt teistsugune: varavastaste õigusrikkumiste esinemine ei ole klassikordamisega seotud, aga vägivaldne käitumine mõeldukalt on. Poistel, kellel on halvem õppeedukus, esineb vägivaldset käitumist sagedamini. See seos on nõrk. Tüdrukute puhul aga ei ole õppeedukusel peaaegu mingit seost õigusrikkumiste esinemisega. Selle alusel võib väita, et head tulemused koolis ei mängi tüdrukute elus kriitilist rolli, aga poiste elus küll. Sarnased tulemused saadi ka eelmises, ISRD-1 uuringus (Junger-Tas jt 2003: 106). Poistel, kelle sidemed kooliga on tugevamad, esineb vägivaldset käitumist harvemini. See puudutab koolisidemete puhul suuremal või väiksemal määral kõiki aspekte. Suhteliselt hästi aitab vägivaldseid õigusrikkumisi ära hoida lapse korralik kooliskäimine ja klassi mitte kordama jäämine. Heal õppeedukusel ja kooli meeldivusel on õigusrikkumiste esinemises väiksem roll.

Tabel 16. Seos kooli muutujate ja õigusrikkumiste vahel (γ)

	Kõik õigusrikkumised			Varavastased õigusrikkumised			Vägivaldne käitumine		
	tüdrukud	poisid	kokku	tüdrukud	poisid	kokku	tüdrukud	poisid	kokku
Meeldib koolis käia	0,31**	0,28**	0,35**	0,34	0,34**	0,42**	0,33*	0,29**	0,38**
On klassikursust korranud	0,33	0,20	0,30*	-1,00**	0,11	0,15	0,20	0,46**	0,49**
On koolist puudunud ilma mõjuva põhjuseta	0,53**	0,46**	0,50**	0,50*	0,49**	0,52**	0,48**	0,48**	0,50**
Õppeedukus klassikaaslastega võrreldes	0,27*	0,23**	0,28**	0,33	0,19	0,26*	0,26	0,35**	0,38**

** $p < 0,01$

* $p < 0,05$

Märkus: positiivne seos tähendab tugevamaid sidemeid kooliga õigusrikkumiste puudumise puhul.

Probleemse käitumise esinemisega seoses on pilt mõnevõrra erinev. Nõrgad sidemed kooliga annavad märku probleemsest käitumisest. Nagu õigusrikkumistegi puhul, on kõikidest sideme komponentidest probleemse käitumise esinemisega kõige tugevamini seotud koolikohustuse eiramine. Eriti tugev on seos koolikohustuse eiramise ning uimastite kasutamise vahel. Nende laste seas, kes teatasid narkootikumide tarvitamisest viimasel kuul, on rohkem neid, kes on koolist puudunud ilma mõjuva põhjuseta. Kuna nii koolist põhjuseta puudumine kui ka alkoholi ja narkootikumide tarvitamine on probleemne käitumine, tõestab gamma suur väärtus asjaolu, et probleemne käitumine on mitmekesine – kui esineb üht, esineb ka teist.

Klassikursust korranud noorte seas on rohkem probleemse käitumisega õpilasi. Seos klassikordamise ja probleemse käitumise vahel on nõrk kuni mõeldukas. Otsides siin erinevusi tüdrukute ja poiste vahel, selgub, et üheks probleemse käitumise näitajaks on narkootikumide tarvitamine. Nimelt vähendavad kooli meeldivus ja hea õppeedukus narkootikumide tarvitamise riski tükirühmal oluliselt suuremal määral kui poistel.

Tabel 17. Seos kooliga seotud muutujate ja probleemse käitumise vahel (γ)

	Narkootikumid			Alkohol			Koolist põhjuseta puudumine		
	tüdrukud	poisid	kokku	tüdrukud	poisid	kokku	tüdrukud	poisid	kokku
Meeldib koolis käia	0,43**	0,20*	0,31**	0,25**	0,21**	0,23**	0,22**	0,31**	0,28**

On klassikursust korranud	0,36	0,46**	0,47	0,34**	0,34**	0,35**	0,57**	0,38**	0,47**
On koolist puudunud ilma mõjuva põhjusega	0,69**	0,62**	0,66**	0,53**	0,45**	0,49**	-----	-----	-----
Õppeedukus klassikaaslastega võrreldes	0,50**	0,26**	0,37**	0,21**	0,19**	0,20**	0,25**	0,38**	0,32**

** p<0,01

* p<0,05

Märkus: positiivne seos tähendab tugevamaid sidemeid kooliga probleemse käitumise puudumise puhul.

KOKKUVÕTE

Käesoleva uuringu eesmärk oli eeskätt saada ülevaade õigusrikkumiste ja probleemse käitumise (nt uimastite tarvitamine, külmrelva kaasaskandmine, kambakaklused) leviku kohta alaealiste seas. Uuring korraldati osana rahvusvahelisest uuringust, kasutades tunnustatud meetodit, mille kohaselt andmed saadakse küsitletavate endi antud vastustest (*self-report*).

Uurijate käsutuses olnud andmete põhjal võib väita, et õigusrikkumistest on kõige levinumad vandalism ehk üldkasutatavate asjade tahtlik lõhkumine ja poevargused. Tuleb rõhutada, et ka nende, kõige levinumate õigusrikkumise tüüpide puhul ei ületanud selliste alaealiste arv, kellel on sellist käitumist elu jooksul esinenud, 12%. Tõsisemad õigusrikkumised, mida saab kuriteona kvalifitseerida, nagu sissemurdmine, relva või jõuga ähvardades raha või esemete nõudmine ja vägisi rahakoti äravõtmine, esinevad alaealiste seas üsna harva. Alaealiste osakaal, kes on sellise teo toime pandud viimase aasta jooksul, on alla 1% kõikidest vastanutest.

Käesolev uuring ei leidnud olulisi erinevusi hälbiva käitumise esinemises eesti ja vene noorte vahel. Erandiks on vägivallaga seotud õigusrikkumised (kambakaklused, relva või jõuga ähvardades esemete nõudmine ning peksmine või noaga löömine). Erinevus rahvuste vahel vägivaldsetes õigusrikkumistes on tingitud erinevusest kambakaklustega seoses: selline käitumisviis on omane pigem vene noortele.

Sõprade õigusrikkumisi vaadeldi lisaks õpilaste endi õigusrikkumistele selleks, et hinnata laste kokkupuudet õigusvastase käitumisega ning sõprade ja uuringus osalenud vastajate käitumise seotust. Selgub, et seos on väga tugev nii narkootikumide kasutamise kui ka poevarguse, sissemurdmise, ähvardamise ja peksmise puhul. Kokkupuude õigusrikkumistega on üsna suur, eriti narkootikumide tarvitamisega, samuti on paljude küsitletute sõprade hulgas esinenud poevargusi.

Lisaks õpilaste endi õigusrikkumistele vaadeldi ka nende ohvriksattumist: nende isiklike asjade vargusi, kallaletunge, röövimisi (väljapressimisi) ning koolivägivalla ohvriks langemist. Tulemuste kohaselt langeb iga viies laps isiklike asjade varguse ohvriks. Tüdrukud satuvad poistest oluliselt harvemini väljapressimise ja kallaletungide ehk vägivallaga seotud õigusrikkumiste ohvri rolli. Kõige enam satutakse vägivalla ohvriks 14–15-aastaselt, 16-aastaste seas esineb kallaletunge ja väljapressimist oluliselt vähem.

Käesolev uuring näitas, et Eesti koolides on levinud koolivägivald. Suur osa vastanutest on selle probleemiga kokku puutunud. Koolivägivalla probleem on kõige aktuaalsem nooremate vanuserühmade puhul. Uuringu kohaselt on 40% 12–13-aastastest poistest ja peaaegu 30% 14-aastastest tüdrukutest kogenud koolikiusamist. Ohvriks langemine väheneb vanuse kasvades.

Üldisematest sotsiaalsetest faktoritest võiks märkida asulatüübi, vanuse ja soo mõju õigusrikkumistele. Asulatüübi järgi ilmnis statistiliselt oluline erinevus nii elu jooksul kui ka viimasel aastal sooritatud poevarguste puhul. Kõrgeim poevarguste tase on väiksemates linnades, madalaim külas või alevis. Õigusrikkumiste esinemisel on olulisteks faktoriteks vanus ja sugu. Kõikide õigusrikkumiste puhul on tüdrukutele poistega võrreldes omane madalam õigusrikkumiste tase. Uuring osutas, et tüdrukute puhul esinevad õigusrikkumised kõige sagedamini 14–15-aastaste seas, seejärel õigusrikkumiste tase langeb. Poiste puhul esineb õigusrikkumisi enim 16-aastaste vanusegrupis, mis oli käesolevas uuringus vanim uuritav grupp üldse.

Erilist tähelepanu pälvib selline probleemse käitumise liik nagu alkoholi ja narkootikumide tarvitamine. Narkootikumide tarvitamine noorte seas ei ole haruldane. 17% vastanutest on tarvitanud narkootikume vähemalt kord elu jooksul. Viimasel kuul on narkootikume tarvitanud 5% uuringust osa võtnud alaealistest. Märkimist väärib fakt, et isegi 12–13-aastaste noorte seas on peaaegu kolmandik küsitlusele eelneval kuul vähemalt korra

tarvitanud alkoholi. 16-aastaste vanusegrupis on viimase kuu jooksul tarvitanud alkoholi 53% tüdrukutest ning 67% poistest. Alkoholi tarvitamine kasvab vanusega ühtlaselt nii tüdrukute kui ka poiste puhul.

Suuremates linnades on narkootikumide tarvitamine võrreldes väiksemate asulatega rohkem levinud. Küsitletud Tallinna noortest on narkootikumide proovinud peaaegu veerand – 24%. Maal on narkootikumid tunduvalt vähem levinud, neid on elu jooksul tarvitanud 10% maapiirkonnas elavatest noortest. Narkootikumidest on rohkem levinud kanep ja hašiš. Just nende tarvitamine erines asulatüübist sõltuvalt oluliselt.

Faktoritest, mis mõjutavad alaealiste õigusrikkumiste ja probleemse käitumise esinemissagedust, vaadeldi sidemeid perekonna, kooli ja eakaaslastega. Selgus, et alaealiste hälbiva käitumise esinemisele avaldavad mõju eeskätt vanemate omavahelised suhted, mitte niivõrd see, kas lapsed elavad poolikutes või täisperedes. Mida suuremaks ja vägivaldsemaks muutub konflikt vanemate vahel, seda suurem on alaealiste õigusrikkumiste risk ja seda eriti poiste seas. Isa puudumine või olemasolu perekonnas ei mõjuta õigusrikkumisi, küll aga alaealise probleemset käitumist (koolist puudumist, alkoholi ja narkootikumide tarvitamist).

Olulist rolli mängib ka perekonna sotsiaalne kontroll, nii formaalne kui ka mitteformaalne (kaudne). Kaudne kontroll ehk head suhted alaealiste ja vanemate vahel on suure tähtsusega hälbiva käitumise ennetamisel nii tüdrukute kui ka poiste puhul. Tüdrukute puhul on seos kaudse kontrolli ja õigusrikkumiste esinemise vahel poistega võrreldes tugevam – see tähendab, et tüdrukute head suhted vanematega mõjutavad neid enam positiivses suunas. Formaalne kontroll tüdrukute üle on tugevam kui poiste üle. Uuring näitas, et otsene kontroll mängib samuti olulist rolli alaealise käitumise mõjutamisel. Kui vanemad või teised täiskasvanud pereliikmed teavad, kus ja kellega laps väljas käib, väheneb õigusrikkumiste risk oluliselt.

Ka sidemed kooliga on olulised, kui analüüsime alaealiste hälbivat käitumist. Positiivne suhtumine koolisse on omane alaealistele, kellel õigusrikkumisi esineb harvemini. Samuti osutus, et noorte seas, kes on koolist puudunud sagedamini, on rohkem neid, kelle puhul on esinenud nii tõsiseid õigusrikkumisi, vägivaldset käitumist kui ka õigusrikkumisi üldiselt. Klassi kordamine on hälbiva käitumise esinemisega seotud ainult poiste puhul.

KASUTATUD KIRJANDUS

R. L. Akers, *Criminological theories: introduction, evaluation, and application*. Los Angeles, California: Roxbury Publishing Company, 2000.

J. Junger-Tas, D. Ribeaud, *The International-Self-Report Delinquency Study*. *Newsletter of European Society of Criminology*, 2003, kd 2, nr 1, lk 3, 18–20.

J. Junger-Tas, I. H. Marshall, D. Ribeaud, *Delinquency in International Perspective: The International Self-Reported Delinquency Study (ISR)*. The Hague: Kugler Publications, 2003.

J. Junger-Tas, G. J. Terlow, M. W. Klein (toim), *Delinquent Behavior among Young People in the Western World*. Amsterdam, New York: Kugler Publications, 1994.

J. Strömpl, M. Selg, K. Soo, B. Šahverdov-Žarkovski, *Eesti teismeliste vägivalda ja väärkohtlemise tõlgendused*. Tallinn, Sotsiaalministeeriumi Toimetised (avaldamisel), 2006.

LISAD

1. Valim ja metoodika

Valimi iseloomustus

Uuringus on esindatud 15 linna, 28 valda ja 1 alev. Valimisse sattusid kõikide maakondade koolid, vaid Hiiumaa kooliga ei õnnestunud ühendust võtta. Maakonniti on kõige rohkem esindatud Harjumaa (k.a Tallinn) koolid (28 kooli, 874 õpilast), kõige vähem Jõgevamaa koolid (2 kooli, 32 õpilast) (vt tabel 1). Linnadest on kõige rohkem esindatud Tallinn (25 kooli, 34 klassi, 775 õpilast), Tartust on esindatud 8 kooli, 11 klassi, 277 õpilast, Sillamäelt 4 kooli, 6 klassi, 106 õpilast, Narvast 4 kooli, 5 klassi, 110 õpilast ja Pärnust 4 kooli, 4 klassi, 84 õpilast.

Uuringus osalemisest äraütlejaid oli kõige rohkem Tallinnas (6 kooli, 8 klassi), Pärnus ei võtnud uuringust osa kaks kooli (2 klassi), Narvas üks kool (2 klassi) ning Tartus üks kool (1 klass). Sillamäel võtsid kõik valimisse sattunud koolid uuringust osa.

Tabel 1. Osavõtt ISRD-2 uuringust maakonniti

Maakonnad	Koolide arv	Õpilaste arv
Harjumaa, k.a Tallinn	28	874
Ida-Virumaa	12	269
Tartumaa	11	337
Pärnumaa	10	215
Järvamaa	7	181
Lääne-Virumaa	6	180
Raplamaa	6	77
Viljandimaa	4	123
Põlvamaa	4	121
Saaremaa	3	69
Võrumaa	3	57
Läänemaa	2	45
Valgamaa	2	43
Jõgevamaa	2	32
Kokku	100	2623

Tabel 2. Valimisse sattunud õpilaste üldarv klassis ning uuringus osalejad ja sellest keeldujad (N/%)

	Õpilaste üldarv klassis	Uuringus osalenud	Uuringu ajal puudunud	Uuringus osalemisest keeldunud
Õpilaste arv	3155/100	2623/83	536/17	4/0,1

Uuringus osalesid eesti ja vene õppekeele koolid. Kokku osales uuringus 100 kooli, neist 77 eesti ja 23 vene õppekeele kooli. Eesti õppekeele koolide esindas 2038 õpilast ning vene õppekeele koolide 585 õpilast.

Eesti õppekeele koolides kasutati eestikeelseid ankeete ja vene õppekeele koolides venekeelseid. Juhuks, kui ankeedi täitmist oleks seganud keelebarjäär, oli küsitlajatel alati kaasas paar venekeelset ja paar eestikeelset ankeeti, olenevalt sellest, mis õppekeele koolis uuringut korraldati. Seda võimalust kasutati ainult üks kord.

Metoodika

Probleemse käitumise liigid liideti analüüsimisel viide gruppi: alkoholi tarvitamine, narkootikumide tarvitamine,

varavastased õigusrikkumised,
vägivaldne käitumine,
kõik õigusrikkumised.

Kõik skaalad moodustati nii elu jooksul esinemise kohta kui ka viimasel aastal/kuul esinemise kohta. Skaala moodustamisel lähtuti põhimõttest, et mingi kategooria käitumine esineb juhul, kui on esinenud vähemalt üks kategooriasse kuuluvatest käitumisliikidest. Näiteks on alaealisel esinenud vägivaldne käitumine viimase aasta jooksul juhul, kui alaealine on viimasel aastal kas 1) relva või jõuga ähvardades nõudnud raha või muid esemeid, 2) osalenud kambakakluses või 3) kedagi peksnud või löönud noa või muu esemega nii, et ohver vajab arstiabi.

Järgmisena on välja toodud kõik koondkategoriad (skaalad) ning ankeedi küsimused, mida on arvesse võetud vastava skaala moodustamisel:

Alkoholi tarvitamine: 1) Õlu, siidri või *long drink*'i joomine
2) Kange alkoholi joomine

Narkootikumide tarvitamine:

- 1) Kanepi või hašiši tarvitamine
- 2) *Ecstasy* või amfetamiini tarvitamine
- 3) LSD, heroini või kokaiini tarvitamine

Varavastased õigusrikkumised:

- 1) Vargused poest või ostukeskusest
- 2) Sissemurdmine varguse eesmärgil
- 3) Jalgratta, mopeedi või motorrolleri vargus
- 4) Auto või mootorratta ärandamine
- 5) Autoosade vargus või vargus autost
- 6) Rahakoti, käekoti või muu eseme vägisi äravõtmine

Vägivaldne käitumine:

- 1) Relva või jõuga ähvardades raha/esemete nõudmine
- 2) Kambakakluses osalemine
- 3) Peksmine või noaga löömine (kehavigastuste tekitamine)

Kõik õigusrikkumised:

- 1) Üldkasutatavate asjade tahtlik lõhkumine (vandalism)
- 2) Vargused poest või ostukeskusest
- 3) Sissemurdmine varguse eesmärgil
- 4) Jalgratta, mopeedi või motorrolleri vargus
- 5) Auto või mootorratta ärandamine
- 6) Autoosade vargus või vargus autost
- 7) Rahakoti, käekoti või muu eseme vägisi äravõtmine
- 8) Relva või jõuga ähvardades raha/esemete nõudmine
- 9) Peksmine või noaga löömine (kehavigastuste tekitamine)
- 10) Narkootikumide müük või vahendamine

2. Kogemustest, mis saadi ISRD-2 uuringu andmete kogumisel

Käesoleva peatüki eesmärk on anda ülevaade ISRD-2 uuringu korraldamise protsessist Eesti koolides. Kirjeldatakse konteksti ning töötingimusi, milles uuring korraldati, näidatakse, milline oli kooli (direktsiooni, õpetajate ja õpilaste) suhtumine uuringusse ning reaktsioon ettepanekule osaleda küsitluses. Samuti vaadeldakse lühidalt õpetajate küsimustikku, eriti seda, millist mõju avaldas see õpetajate ja õpilaste vahelistele suhetele. Õpetajate küsimustike tulemusi analüüsitakse eraldi aruandes ning käesolev aruanne seda ei kajasta.

Miks on oluline kirjeldada andmekogumisprotsessi? Andmekogumisprotsessiga seotud üksikasjade ja kontekstiga arvestamine on ISRD-2 uuringu andmete mõistmisel vältimatu. Konstruksionism (Gergen 1999, Burr 2003 jne), mille seisukohti toetavad ka käesoleva uuringu tegijad, käsitleb sotsiaaluuringut protsessina, mille käigus uuringus osalejad loovad interaktsiooniprotsessi käigus andmeid koos. Sellepärast on oluline analüüsida mitte üksnes kogutud andmeid, vaid ka protsessi, mille käigus andmed on saadud.

Teiseks on oluline pöörata tähelepanu sotsiaalsete uuringute eetilistele probleemidele. Kuna iga andmekogumine on interaktsioon, s.t uurijad ja uurimissubjektid mõjutavad teineteist vastastikku, on oluline teada ka neid märke, mida on võimalik näha andmekogumise protsessis, ning neid analüüsida. Nende andmete arvessevõtmine aitab paremini hinnata uurimistulemusi.

Teatavasti traditsioonilistes, kvantitatiivsetes uuringutes ei pöörata andmekogumisprotsessi kirjeldamisele erilist tähelepanu, kuid kvalitatiivsete meetodite saavutused veenavad meid selles, et kvalitatiivne analüüs lisab väärtust ka kvantitatiivsele uuringule (Babbie 2004, Creswell 2003, 1998).

1. Uuringu tegijad

Uuringu korraldas valdavalt TÜ õigusinstituudi kriminoloogia uurimisgrupp, Tartu linnas ning selle ümbruses anketeerisid TÜ tudengid. Uuringu tegijad said vajaliku ettevalmistuse. Neile tutvustati põhjalikult ISRD-2 uuringut ning seda, kuidas seda Eesti koolides korraldada ning kuidas ISRD-2 küsimustikku, õpetaja küsimustikku ja intervjuerija vormi täita. Paluti, et intervjuerijad märgiksid üles probleemset kohad, mida nad küsitluse ajal märkasid või kogesid.

2. Kontakt koolidega ja koolide reaktsioon ettepanekule uuringust osa võtta

Selleks et saavutada kontakt koolidirektoritega, taotleti haridus- ja teadusministeeriumilt nõusolekut.

Sellele järgnes uuringu esitlemine ja läbirääkimised Eesti koolidirektorite organisatsiooniga. Suhtumine oli tõrjuv, sest samal ajal toimusid mitmed teised uuringud, k.a PISA¹⁵ uuring.

Haridus- ja teadusministeeriumi nõusolek saadi lubaduse vastu, et uuringu tulemusi tutvustatakse koolides 2006. a sügisel või talvel.

Valimisse sattunud koolidesse saadeti posti teel kiri direktori nimele. Paljud koolid võtsid kirja saabumisel korraldajatega ühendust ja kas nõustusid osavõtuga või keeldusid sellest.

Osa koole ei saanud kirja teadmata põhjustel kätte. Nendega võeti kontakti telefoni teel või saadeti e-posti teel kiri, millele oli lisatud uuringu põhjalikum tutvustus.

Kiri oli postitatud direktorile, kuid korraldajatega võtsid sageli ühendust õppealajuhatajad, kes ei teadnud, mis on uuringu sisu ja eesmärk. Sel juhul kirjeldati uuringu eesmärki uuesti.

¹⁵ Programme for International Student Assessment (PISA) on rahvusvaheline uuring, mis mõõdab 15-aastaste õpilaste teadmisi ja nende rakendamise oskusi kohustusliku hariduse lõpul.

Sageli palusid direktorid või õppealajuhatajad uuringu põhjalikumat kirjalikku kirjeldust. Seega jäi koolidirektoritele väheks ISRD-2 esialgsest kirjast, mis põhiliselt keskendus laste tulevikule ja kuritegevuse preventatsioonile kui uuringu eesmärgile.

Otsuse tegemisel mõjus osale koolidele see, et uuringust olid huvitatud haridus- ja teadusministeerium, justiitsministeerium ja siseministeerium ning Euroopa Komisjon, mis tähendab, et otsuse tegemisel mõjus hierarhiline aukartus ministeeriumide ja Euroopa Komisjoni ees.

Oli koole, kes ütlesid ära või ignoreerisid uuringu korraldajate palvet, näiteks lubasid hiljem ühendust võtta ega teinud seda. Tuli ette, et direktor ei olnud uuringuga nõus, kuid õppealajuhataja oli, ja see oli otsustav.

3. Koolide äraütlemise põhjused

Paljud koolid põhjendasid oma soovi uuringust mitte osa võtta uuringuks valitud ebasoodsa ajaga. Nad arvasid, et kooliaasta lõpus pole õpilastel aega küsimustikku täita, et neil on vaja eksamiteks valmistuda või veerandihindeid parandada. Üheks korduvaks väiteks osutus: „Kool on õppimiseks, mitte uuringute tegemiseks.”

4. Uuringu korraldamine koolides

Klasside teavitamine anketeerimisest. Väga vähestes koolides teavitati lapsi ette, et nende klassis korraldatakse uuring, seega ei olnud direktsiooni eelnev huvi uuringu detailide vastu seotud õpilaste ettevalmistamisega.

Sageli ei olnud ka õpetajaid, kelle tunnis uuring korraldati, sellest eelnevalt teavitatud. Reaktsioon oli erinev: osal õpetajatel oli hea meel, et tund jääb ära, osa õpetajaid näitas välja rahulolematust, et küsitlus korraldatakse nende tunni ajal. Nad viibisid klassis ning segasid õpilastel küsimustiku rahulikku täitmist (nt küsisid lastelt koduseid ülesandeid). Need õpetajad ei olnud üldjuhul nõus õpetaja küsimustikule vastama. Eriti oli see märgatav vene õppekeelelega koolides.

Õpetaja viibimine klassis. Osas klassides viibisid õpetajad kohal, osas klassides lahkusid nad uuringu ajaks klassist.

Peaaegu kõikides koolides avaldati soovi (direktor või klassijuhataja) näha täidetud ankeete. Tuli veel kord rõhutada õpilastele lubatud konfidentsiaalsuse tagamist.

5. Õpilaste suhtumine uuringusse ning käitumine uuringu ajal

Õpilastele pidi korduvalt kinnitama andmete konfidentsiaalsust. Üldiselt oli näha, et lapsed täitsid küsimustikku tõsiselt.

Korraldajate kogemuste kohaselt suhtusid kõige tõsisemalt küsimustiku täitmisse need õpilased, kelle klass sai direktsiooni ja õpetajate poolt kõige negatiivsema hinnangu („kooli halvim klass”). Oli näha, et ankeedi küsimused puudutasid neid sügavalt ja nad tundsid vajadust neile tõsiselt vastata.

Tihti ei julgenud õpilased esitada küsimusi, kui neile jäi midagi ebaselgeks. Sageli märkasid küsitluse korraldajad, et vastajad ei osanud täita 15. küsimust, nad kas istusid vaikselt või küsisid pinginaabrilt, kuidas tuleb küsimusele vastata. Avatumad olid vene koolide ja eliitkoolide õpilased, kes esitasid küsimusi nii uuringu kohta kui ka ebaselgeks osutunud küsimuste kohta.

Esitati küsimusi Internetist allalaadimise kohta. Õpilased ei saanud aru, miks selline küsimus üldse ankeedis on. Sellest võib järeldada, et Eesti õpilased ei seosta Internetist allalaadimist seaduse rikkumisega.

Paljudes klassides kurtsid lapsed, et küsimustik on liiga pikk ja nad ei jõua seda ettenähtud aja jooksul täita. Mõnes klassis aitasid kiiremad oma kaaslasti küsimustiku täitmisel, lugedes neile küsimusi ette.

Üldiselt olid kõik õpilased nõus ankeeti täitma. Vaid kolm poissi tervest valimist soovisid uuringus mitte osaleda.

Eesti koolide vene taustaga õpilased eelistasid enamasti eestikeelset küsimustikku, ehkki neile oli antud võimalus valida eesti- ja venekeelse ankeedi vahel ning oli aru saada, et nende eesti keele oskus on nõrk.

Kokkuvõtteks

Uuringu ajal kogeti, et koolid väärtustavad üle kõige õppimist ja teadmiste hindamist. Uuringuga nõustumise põhjustest jäi õpilaste soov uuringus osaleda teisejärguliseks võrreldes kooli juhtkonna sooviga täita ministeeriumist tulevat käsku.

Õpetajate küsimustiku vastustest võib järeldada, et sageli ei tea õpetajad laste elust väljaspool kooli eriti palju. Samas andsid nad anketeerijatele heameelega kriitilisi hinnanguid laste õppeedukusele.

Õpilased suhtusid uuringusse tõsiselt, kuid oleks hea olnud, kui ankeedi lõpus oleks olnud vastajatel võimalus anda hinnang küsimustikule.

Kasutatud kirjandus:

E. Babbie, *The Practice of Social Research*. Belmont: Wadsworth, 2004.

V. Burr, *Social Constructionism*. London, New York: Routledge, 2003.

J. W. Creswell, *Research Design. Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, 2. tr. Thousand Oaks, etc.: Sage Publications, 2003.

J. W. Creswell, *Qualitative Inquiry and Research Design*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications, 1998.

K. J. Gergen, *An Invitation to Social Construction*. Thousand Oaks, etc.: Sage Publications, 1999.

3. Ankeet

NOORED EUROOPAS 2006

Town:

ID:

- - - |

Tere!

Käesolev küsimustik puudutab Sind ja Su sõpru. Meid huvitab Sinu elu, õppimine, vaba aja veetmine ja ka võimalikud probleemid. Sinu isiklikud kogemused ja arvamused on meie jaoks väga olulised, kuid Sa võid mõnedele küsimustele ka mitte vastata. Küsimustik on anonüümne: sellel pole Sinu nime, seda ei näidata Sinu vanematele, õpetajatele ega teistele uuringuga mitteseotud inimestele.

Vastuseid analüüsitakse Tartu Ülikooli teadlaste poolt ja tulemusi kasutatakse ainult üldistatud kujul.

Kui Sa ei saa küsimusest aru või tahad midagi täpsustada, pöördu palun küsitluse korraldaja poole. Vastamisel ära mõtle liiga kaua, vaid vasta nii, nagu Sulle esimesena kõige õigem tundub.

Täname Sind koostöö eest!

©ISRD-2

I OSA: SINU ÜLDANDMED

1. Kas Sa oled poiss või tüdruk?

- (1) Poiss
(2) Tüdruk

2. Kui vana Sa oled?

- (1) 12-aastane
(2) 13-aastane
(3) 14-aastane
(4) 15-aastane
(5) 16-aastane
(6) 17-aastane

3. Kas Sa sündisid Eestis?

- 3.1 (1) Jah
(2) Ei, ma sündisin _____ → Kui
ei:

- 3.2 Kui vana Sa olid, kui Sa asusid Eestisse elama?
Ma olin _____ aastane

4. Kus on sündinud Sinu ema?

- (1) Ta sündis Eestis
(2) Ta sündis teises riigis, täpsemalt _____
(3) Ta sündis teises riigis, aga ma ei tea, kus täpselt
(4) Ma ei tea

5. Kus on sündinud Sinu isa?

- (1) Ta sündis Eestis
(2) Ta sündis teises riigis, täpsemalt _____
(3) Ta sündis teises riigis, aga ma ei tea, kus täpselt
(4) Ma ei tea

6. Kas Sa elad koos oma ema ja isaga?

- (1) Jah, ma elan koos oma ema ja isaga
(2) Ma elan koos oma emaga
(3) Ma elan koos oma isaga
(4) Ma elan koos oma ema ja kasuisa / ema elukaaslasega
(5) Ma elan koos oma isa ja kasuema / isa elukaaslasega
(6) Ma elan oma sugulaste peres (nt vanavanemad, tädi, vend/õde....)
(7) Ma elan hooldusperes
(8) Ma elan koos kellegi teisega, täpsemalt _____

7. Mis keeles Sa räägid enamasti oma kodustega?

- (1) Eesti keeles
- (2) Minu emakeeles, mis erineb eesti keelest
- (3) Muus keeles, täpsemalt _____

8. Kas Sind on koheldud halvasti Sinu usuliste tõekspidamiste, keele või nahavärvi pärast?

- (1) Mitte kunagi
- (2) Jah, ühe korra
- (3) Jah, mõned korrad
- (4) Sageli

9. Kas Sinuga koos elaval isal või kasuisal / ema elukaaslasel on töökoht?

- (1) Tal on püsiv töökoht
- (2) Ta tegeleb eraettevõtlusega
- (3) Aeg-ajalt ta töötab
- (4) Ta tahaks töötada, kuid ta ei leia tööd
- (5) Ta ei tööta puude / pikaajalise haiguse tõttu
- (6) Ta on pensionil
- (7) Ta ei käi tööl mingil teisel põhjusel. Täpsusta _____
- (8) Ma ei ela koos isa või kasuisa / ema elukaaslasega

10. Kas Sinuga koos elaval emal või kasuemal / isa elukaaslasel on töökoht?

- (1) Tal on püsiv töökoht
- (2) Ta tegeleb eraettevõtlusega
- (3) Aeg-ajalt ta töötab
- (4) Ta tahaks töötada, kuid ta ei leia tööd
- (5) Ta ei tööta puude / pikaajalise haiguse tõttu
- (6) Ta on kodune / hoolitseb majapidamise eest
- (7) Ta ei käi tööl mingil teisel põhjusel. Täpsusta _____
- (8) Ma ei ela koos ema või kasuema / isa elukaaslasega

11. Kas Sul on oma tuba?

- (1) Jah
- (2) Ei, ma jagan tuba teiste pereliikmetega

12. Kas Sinu kodus on arvuti, mida Sul on lubatud kasutada?

- (1) Jah
- (2) Ei

13. Kas Sul on oma mobiiltelefon?

- (1) Jah
- (2) Ei

14. Kas Sinu perel on auto?

- (1) Jah
- (2) Ei

SINU POOLT KOGETUD EBAMEELDIVAD JUHTUMID

15. Kas Sinuga on viimase aasta (12 kuu) jooksul juhtunud midagi allpool loetletust (*küsimused 15.1–15.4*)? Kas Sina või keegi teine teatas sellest politseile? *Palun vasta kõigile küsimustele.*

		Seda ei ole minuga viimase 12 kuu jooksul juhtunud	Olen seda viimase 12 kuu jooksul kogenud	Mitmel korral teatasid neist juhtumitest politseile?
			<i>(Hinda võimalikult täpselt.)</i>	<i>(Hinda võimalikult täpselt.)</i>
15.1	Kas Sinult on vägivallega ähvardades nõutud raha või midagi muud (nt kella, riideesemeid, mobiiltelefoni)?	☐kord(a)kord(a)
15.2	Kas keegi on Sind nii kõvasti löönud või vigastanud, et Sa vajasid arstiabi?	☐kord(a)kord(a)
15.3	Kas Sinult on midagi varastatud (nt raamat, raha, mobiiltelefon, spordivarustus, jalgratas)?	☐kord(a)kord(a)
15.4	Kas Sind on koolis kiusatud (narritud, alandatud, naeruvääristatud, löödud või kaaslaste poolt ignoreeritud)?	☐kord(a)kord(a)

SINU PEREKOND

16. Kuidas Sa saad tavaliselt läbi Sinuga koos elava isa või kasuisaga / ema elukaaslasega?

- (1) Saame hästi läbi
- (2) Saame üsna hästi läbi
- (3) Me ei saa eriti hästi läbi
- (4) Meie suhted on halvad
- (5) Ma ei ela koos isa või kasuisa / ema elukaaslasega

17. Kuidas Sa saad tavaliselt läbi Sinuga koos elava ema või kasuema / isa elukaaslasega?

- (1) Saame hästi läbi
- (2) Saame üsna hästi läbi
- (3) Me ei saa eriti hästi läbi
- (4) Meie suhted on halvad
- (5) Ma ei ela koos ema või kasuema / isa elukaaslasega

18. Kui sageli Sa võtad ette midagi koos oma vanemate või teiste täiskasvanud pereliikmetega (nt käite kinos, jalutate, matkate, külastate sugulasi, käite spordiüritustel)?

- (1) Sagedamini kui kord nädalas
- (2) Umbes kord nädalas
- (3) Umbes kord kuus
- (4) Mõnel korral aastas
- (5) Umbes kord aastas
- (6) Peaaegu mitte kunagi

19. Mitmel päeval nädalas Sa tavaliselt õhtustad koos oma vanemate või teiste täiskasvanud pereliikmetega?

- (1) Mitte kunagi
- (2) Ühel päeval
- (3) Kahel päeval
- (4) Kolmel päeval
- (5) Neljal päeval
- (6) Viiel päeval
- (7) Kuuel päeval
- (8) Iga päev

20. Kas Sinu vanemad või teised täiskasvanud pereliikmed teavad tavaliselt seda, kellega koos käid Sa väljas?

- (1) Alati
- (2) Mõnikord
- (3) Harva / Mitte kunagi
- (4) Ma ei käi väljas

21. Kui Sa õhtuti käid väljas, kas vanemad või teised täiskasvanud pereliikmed ütlevad Sulle tavaliselt, mis kell pead Sa tagasi olema?

- (1) Ma ei käi õhtuti väljas
- (2) Ei, nad ei ütle
- (3) Jah, nad ütlevad → *Kui jah:*

21.1 Kas Sa teed nii, nagu Sulle öeldakse?

- (1) Alati
- (2) Mõnikord
- (3) Harva / Mitte kunagi

22. Kas Sul on isiklik kogemus mõnest järgmisena loetletud raskest sündmusest?

	Ei (1)	Jah (2)
22.1 Venna või õe surm	☐	☐
22.2 Isa või ema surm*	☐	☐
22.3 Mõne teise lähedase inimese surm	☐	☐
22.4 Sinu enda pikaajaline või raske haigus	☐	☐
22.5 Vanema(te) või mõne teise Sulle lähedase inimese pikaajaline või raske haigus*	☐	☐
22.6 Vanema(te) alkoholi- või narkoprobleemid*	☐	☐
22.7 Vanemate korduvad omavahelised tõsised konfliktid või füüsilised kokkupõrked*	☐	☐
22.8 Vanemate lahkuminek/lahutus*	☐	☐

* Vanemate all on silmas peetud ka hooldus- või kasuvanemaid.

VABA AEG

23. Mitu korda **nädalas** Sa tavaliselt käid õhtuti väljas (nt peol, diskol, kellegi pool külas või jalutad sõpradega)?

- (1) Ma ei käi üldse õhtuti väljas
- (2) Üks kord
- (3) Kaks korda
- (4) Kolm korda
- (5) Neli korda
- (6) Viis korda
- (7) Kuus korda
- (8) Iga päev

24. Kui palju aega päevas keskmiselt kulutate Sa pärast kooli alljärgnevale tegevustele? *Palun vasta kõikidele küsimustele 24.1–24.7.*

	Üldse mitte	½ tundi	1 tund	2 tundi	3 tundi	4 või enam tundi
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
24.1 Koolitööde tegemine	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24.2 Raamatute lugemine	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24.3 Televisori vaatamine, arvutimängud, Interneti teel suhtlemine	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24.4 Ajakirjade, koomiksrite lugemine	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24.5 Sõpradega väljas käimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24.6 Sportimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐
24.7 Muusikainstrumendil mängimine	☐	☐	☐	☐	☐	☐

25. Kuidas Sa tavaliselt jõuad sihtkohta, käies nädalavahetustel väljas? *(Võimalik valida mitu vastust.)*

- (1) Ma ei käi nädalavahetustel väljas
- (2) Jalgsi
- (3) Mu vanemad viivad mind autoga kohale
- (4) Jalgrattaga
- (5) Motorolleriga (mopeediga)
- (6) Õhussõidukiga (nt bussiga, trammiga, trolliga, rongiga)
- (7) Muu _____

26. Kellega Sa veedad suurema osa oma vabast ajast? *(Vali üks vastus.)*

- (1) Üksi
- (2) Oma perega
- (3) Koos kuni kolme sõbraga
- (4) Suuremas sõprade seltskonnas (neli või enam sõpra)

27. Mõnel inimesel on kindel grupp sõpru, kes koos aega veedavad, midagi ette võtavad jms. Kas Sinu puhul saab rääkida sellisest sõprade grupist?

- (1) Ei => *Jäta vahele küsimused 28–34 ja jätkka küsimusega 35.*
- (2) Jah

(Siit kuni 34. küsimuseni vastavad need, kelle vastus küsimusele 27 oli "Jah".)

28. Kui vanad on valdavalt selle grupi liikmed?

- (1) Alla kaheteistkümne eluaasta
- (2) Kaksteist kuni viisteist eluaastat
- (3) Kuusteist kuni kaheksateist eluaastat
- (4) Üheksateist kuni kakskümmend viis eluaastat
- (5) Üle kahekümne viie eluaasta

29. Kas teie grupp veedab sageli aega avalikes kohtades (nt pargis, tänaval, ostukeskuses, õues)?

- (1) Ei
- (2) Jah

30. Kui kaua on teie sõprade grupp olnud koos?

- (1) Alla kolme kuu
- (2) Kolm kuud kuni üks aasta
- (3) Üks kuni neli aastat
- (4) Viis kuni kümme aastat
- (5) Üksteist kuni kakskümmend aastat
- (6) Kauem kui kakskümmend aastat

31. Kas teie sõprade grupis võidakse teha ka midagi keelatud (ebaseaduslikku)?

- (1) Ei
- (2) Jah

32. Kas teie grupis tehakse ka tegelikult koos midagi keelatud (ebaseaduslikku)?

- (1) Ei
- (2) Jah

33. Kas Sa pead oma sõprade gruppi jõuguks/gängiks?

- (1) Ei
- (2) Jah

34. Kas teie sõprade gruppi kuuluvad ainult poisid, ainult tüdrukud või mõlemad?

- (1) Ainult poisid
- (2) Ainult tüdrukud
- (3) Poisid ja tüdrukud

(Siit alates vastavad kõik.)

35. Kui mitme Sinu sõbra vanemad on mitte eesti rahvusest?

- (1) Mitte ühegi
 (2) Ainult mõne
 (3) Paljude
 (4) Kõikide

36. Inimesed võivad erineda üksteisest oma rahvusliku päritolu, usu või veendumuste poolest. Kas Sinu vanemad lubavad Sul suhelda teisest rahvusest sõpradega?

- (1) Jah
 (2) Ei
 (3) Ma ei tea

37. Kui Sa oled koos oma sõpradega väljas, siis ... (Palun vasta kõikidele küsimustele 37.1–37.9.)

Me ...	Mitte kunagi (1)	Mõnikord (2)	Sageli (3)	Alati (4)
37.1 käime diskodel või pop-/rock-muusika kontsertidel	☐	☐	☐	☐
37.2 mängime oma bändis	☐	☐	☐	☐
37.3 jooime palju õlut / muud alkoholi või tarvitame narkootikume	☐	☐	☐	☐
37.4 lõhume või rikume lõbu pärast asju	☐	☐	☐	☐
37.5 näppame poest lõbu pärast asju	☐	☐	☐	☐
37.6 tegeleme spordiga	☐	☐	☐	☐
37.7 mängime arvutimänge või suhtleme Internetis	☐	☐	☐	☐
37.8 hirmutame või häirime lõbu pärast teisi inimesi	☐	☐	☐	☐
37.9 teeme midagi muud (täpsusta)_____	☐	☐	☐	☐

38. Kas Sa nõustud järgmiste noorte vägivaldset käitumist iseloomustavate väidetega? (Palun vasta kõikidele küsimustele 38.1–38.5.)

	Nõustun täielikult (1)	Pigem nõustun (2)	Pigem ei nõustu (3)	Üldse ei nõustu (4)
38.1 Natuke vägivalda käib asja juurde	☐	☐	☐	☐
38.2 Jõu kasutamine tagab teiste lugupidamise	☐	☐	☐	☐
38.3 Kui mind rünnatakse, löön vastu	☐	☐	☐	☐
38.4 Ilma vägivaldta oleks elu palju igavam	☐	☐	☐	☐
38.5 On täiesti normaalne, et poisid tõestavad ennast füüsilise jõu abil	☐	☐	☐	☐

39. Kas Sa nõustud järgmiste väidetega? (Palun vasta kõikidele küsimustele 39.1–39.12.)

	Nõustun täielikult (1)	Pigem nõustun (2)	Pigem ei nõustu (3)	Üldse ei nõustu (4)
39.1 Ma toimin hetke ajel, võtmata endale mõtlemisaega	☐	☐	☐	☐
39.2 Ma teen seda, mis mulle hetkel naudingut pakub, isegi kui see takistab mõne kaugema eesmärgi saavutamist	☐	☐	☐	☐

39.3	See, mis juhtub minuga lähiajal, läheb mulle rohkem korda kui tulevikus toimuv	☐	☐	☐	☐
39.4	Mulle meeldib ennast aeg-ajalt proovile panna, tehes midagi riskantset	☐	☐	☐	☐
39.5	Mõnikord ma riskin lihtsalt lõbu pärast	☐	☐	☐	☐
39.6	Põnevus ja seiklused on minu jaoks olulisemad kui turvalisus	☐	☐	☐	☐
39.7	Ma kaitsen enda huvisid ka siis, kui tean, et see teeb teiste inimeste olukorra raskemaks	☐	☐	☐	☐
39.8	Kui minu tegevus häirib teisi, on see mitte minu, vaid nende probleem	☐	☐	☐	☐
39.9	Ma püüan saada oma tahtmist ka siis, kui tean, et see põhjustab teistele probleeme	☐	☐	☐	☐
39.10	Ma lähen kergesti endast välja	☐	☐	☐	☐
39.11	Kui ma olen tõeliselt vihane, hoidku teised minust parem eemale	☐	☐	☐	☐
39.12	Kui mul on kellegagi tõsine lahkavamus, on mul raske sellest rahulikult rääkida ja endast mitte välja minna	☐	☐	☐	☐

40. Kas Sinuga on kunagi juhtunud nii tõsine õnnetus (nt sporditrauma või liiklusõnnetus), et Sa vajasid arstiabi (tõsisem kui marrastus või kriimustus)?

- (1) Ei
(2) Üks kord
(3) _____ korda

KOOL

41. Kas Sulle meeldib käia koolis?

- (1) Väga meeldib
(2) Üsnagi meeldib
(3) Eriti ei meeldi
(4) Üldse ei meeldi

42. Kas Sa oled korranud klassikursust?

- (1) Ei
(2) Jah, üks kord
(3) Jah, mitu korda

43. Kas Sa oled viimase 12 kuu jooksul ilma mõjuva põhjuseta puudunud koolist vähemalt ühe päeva?

- (1) Mitte kordagi
(2) 1 või 2 korda
(3) 3 või rohkem korda

44. Kui hästi Sa õpid võrreldes klassikaaslastega?

- (1) Mul läheb paremini kui enamikul klassikaaslastel
(2) Mul läheb keskmiselt
(3) Mul ei lähe eriti hästi

45. Kas Sa nõustud järgmiste Sinu kooli kohta käivate väidetega? (Palun vasta kõikidele küsimustele 45.1–45.8.)

Nõustun täielikult Pigem nõustun Pigem ei nõustu Üldse ei nõustu

	(1)	(2)	(3)	(4)
45.1	☐	☐	☐	☐
45.2	☐	☐	☐	☐
45.3	☐	☐	☐	☐
45.4	☐	☐	☐	☐
45.5	☐	☐	☐	☐
45.6	☐	☐	☐	☐
45.7	☐	☐	☐	☐
45.8	☐	☐	☐	☐

46. Mida Sa kavatsed teha pärast põhikooli lõpetamist?

- (1) Kavatsen otsida endale töö
 (2) Kavatsen kellegi juhendamisel mõnda ametit õppida
 (3) Lähen tööle ning õpin ametit töö käigus
 (4) Kavatsen minna kutsekooli
 (5) Kavatsen jätkata õpinguid, et valmistuda kõrgkooli astumiseks
 (6) Midagi muud: _____
 (7) Ma ei tea veel

NAABRUSKOND

47. Kas Sa nõustud järgmiste Sinu koduümbruse kohta käivate väidetega? (Palun vasta kõikidele küsimustele 47.1–47.13.)

	Nõustun täielikult (1)	Pigem nõustun (2)	Pigem ei nõustu (3)	Üldse ei nõustu (4)
47.1	☐	☐	☐	☐
47.2	☐	☐	☐	☐
47.3	☐	☐	☐	☐
47.4	☐	☐	☐	☐
47.5	☐	☐	☐	☐
47.6	☐	☐	☐	☐
47.7	☐	☐	☐	☐
47.8	☐	☐	☐	☐
47.9	☐	☐	☐	☐
47.10	☐	☐	☐	☐
47.11	☐	☐	☐	☐
47.12	☐	☐	☐	☐
47.13	☐	☐	☐	☐

II OSA: MIDA NOORED MÕNIKORD TEEVAD

Noored inimesed käituvad mõnikord õigusvastaselt. Kui paljud Sinu sõpradest on teinud midagi järgmises loetelus esitatust? (*Palun vasta kõikidele küsimustele 48.1–48.5.*)

*Püüa anda
täpsem vastus*

48.1	Mul on sõpru, kes on tarvitanud kergeid või kangeid narkootikume, nagu kanep, hašiš, <i>ecstasy</i> , <i>speed</i> , heroiin või kokaiin	☐ Ei ole	Jah, ___ sõpra
48.2	Mul on sõpru, kes on varastanud poest või ostukeskusest	☐ Ei ole	Jah, ___ sõpra
48.3	Mul on sõpru, kes on kuhugi sisse murdnud, et sealt midagi varastada	☐ Ei ole	Jah, ___ sõpra
48.4	Mul on sõpru, kes on kedagi relvaga ähvardanud või lubanud peksa anda, selleks et saada temalt raha või muid asju	☐ Ei ole	Jah, ___ sõpra
48.5	Mul on sõpru, kes on kellegi tõsiselt läbi peksnud või haavanud kedagi noa või muu esemega	☐ Ei ole	Jah, ___ sõpra

49. Kas Sa oled joonud õlut, *long drink*'i, siidrit või veini?

(1 Ei → *Jätka*
) *küsim*
usega
50

(2 Jah → *Kui*
) *jah*

*Palun vasta kõikidele küsimustele
49.1–49.7.*

49.1 Kui vana Sa olid, kui Sa esimest korda jõid õlut, *long drink*'i, siidrit või veini? _____aastane

49.2 Kas Sa oled neist jookidest kunagi purju jäänud? (1) Ei
(2) Jah, ___korda

49.3 Kas Sa oled tarvitanud neid jooke viimase **4 nädala** jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___korda

49.4 Kui palju Sa jõid neid jooke viimasel korral? _____klaasi veini
____(väikest) pudelit/purki *long drink*'i, siidrit või õlut
____kannu/pudelit õlut

49.5 Kas Sa jõid neid jooke viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos vanematega
(3) Koos teiste täiskasvanutega
(4) Ainult koos eakaaslastega

49.6 Kas keegi täiskasvanutest nägi Sinu viimast lahja alkoholi tarvitamist? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 49.7 Kas Sind karistati viimase (1) Ei
lahja alkoholi tarvitamise (2) Jah
eest? (3) Sellest ei saadud teada

50. Kas Sa oled joonud kanget alkoholi (nt džinn, rumm, viin, viski)?

(1) Ei → *Jätka*
) *küsim*
usega
51

(2) Jah → *Kui*
) *jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele
50.1–50.7.

- 50.1 Kui vana Sa olid, kui Sa
esimest korda jõid kanget
alkoholi? _____aastane

- 50.2 Kas sa oled kunagi kange (1) Ei
alkoholist purju jäänud? (2) Jah, ___korda

- 50.3 Kas Sa oled joonud kanget (1) Ei
alkoholi viimase 4 nädala (2) Jah, ___korda
jooksul?

- 50.4 Mitu pitsi Sa jõid ära
viimasel korral? ___pitsi (1 pits = 40 ml)

- 50.5 Kas Sa tarvitad viimasel (1) Üksi
korral kanget alkoholi üksi (2) Koos täiskasvanutega
või koos kaaslastega? (3) Koos eakaaslastega

- 50.6 Kas keegi täiskasvanutest
märkas Sinu viimast kange (1) Ei
alkoholi tarvitamist? (2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 50.7 Kas Sind karistati viimase (1) Ei
kange alkoholi tarvitamise (2) Jah
eest? (3) Sellest ei saadud teada

51. Kas Sa oled tarvitanud kanepit või hašišit?

(1) Ei → *Jätka*
küsimusega
52

(2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele
51.1–51.5.

- 51.1 Kui vana Sa olid, kui Sa
esimest korda proovisid
kanepit/hašišit? _____aastane

- 51.2 Kas Sa oled teinud seda (1) Ei
viimase 4 nädala jooksul? (2) Jah, ___korda

- 51.3 Kas Sa tegid seda viimasel (1) Üksi
korral üksi või koos (2) Koos täiskasvanutega
kaaslastega? (3) Ainult koos eakaaslastega

51.4 Kas Sinu viimasest kanepi/hašiši tarvitamisest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

51.5 Kas Sind karistati viimase tarvitamise eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

52. Kas Sa oled tarvitanud *ecstasy*t või amfetamiini (*speed'i*)?

(1) Ei → *Jätka*
küsimusega
53

(2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele
52.1–52.5.

52.1 Kui vana Sa olid, kui Sa proovisid neid aineid esimest korda? _____ aastane

52.2 Kas Sa oled tarvitanud neid aineid viimase 4 nädala jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

52.3 Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

52.4 Kas Sinu viimasest nende ainete tarvitamisest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

52.5 Kas Sind karistati viimase tarvitamise eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

53. Kas Sa oled tarvitanud LSD-d, heroini või kokaiini?

(1) Ei → *Jätka*
küsimusega
54

(2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele
53.1–53.5.

53.1 Kui vana Sa olid, kui Sa proovisid neid aineid esimest korda? _____ aastane

53.2 Kas Sa oled neid aineid tarvitanud viimase 4 nädala jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

53.3 Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

53.4 Kas Sinu viimasest nende ainete tarvitamisest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

53.5 Kas Sind karistati viimase tarvitamise eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

54. Kas Sa oled tahtlikult lõhkunud või rikkunud üldkasutatavaid asju (nt bussiootepaviljon, aken, auto, bussi- või rongiiste)?

(1) Ei → *Jätka küsimusega 55*

(2) Jah → *Kui jah* Palun vasta kõikidele küsimustele 54.1–54.5.

54.1 Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

54.2 Kas Sa oled seda teinud viimase 12 kuu jooksul? (1) Ei
(2) Jah, _____ korda

54.3 Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

54.4 Kas Sinu viimasest lõhkumisest/rikkumisest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

54.5 Kas Sind karistati viimase korra eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

55. Kas Sa oled varastanud poest või ostukeskusest asju?

(1) Ei → *Jätka küsimusega 56*

(2) Jah → *Kui jah* Palun vasta kõikidele küsimustele 55.1–55.5.

55.1 Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

55.2 Kas Sa oled seda teinud viimase 12 kuu jooksul? (1) Ei
(2) Jah, _____ korda

55.3 Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

55.4 Kas Sinu viimasest poevargusest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 55.5 Kas Sind karistati viimase poevarguse eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

56. Kas Sa oled kuhugi sisse murdnud, et sealt midagi varastada.?

- (1) Ei → *Jätka küsimusega 57*

- (2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele 56.1–56.5.

- 56.1** Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

- 56.2** Kas Sa oled seda teinud viimase 12 kuu jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

- 56.3** Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

- 56.4** Kas Sinu viimasest sissemurdmisest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 56.5 Kas Sind karistati viimase sissemurdmise eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

57. Kas Sa oled varastanud jalgratta, mopeedi või motorrolleri?

- (1) Ei → *Jätka küsimusega 58*

- (2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele 57.1–57.5.

- 57.1** Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

- 57.2** Kas Sa oled seda teinud viimase 12 kuu jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

- 57.3** Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

- 57.4** Kas Sinu viimasest vargusest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 57.5 Kas Sind karistati viimase varguse eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

58. Kas Sa oled ärandanud mootorratta või auto?

(1) Ei → *Jätka küsimusega 59*

(2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele 58.1–58.5.

58.1 Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

58.2 Kas Sa oled seda teinud viimase **12 kuu** jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

58.3 Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

58.4 Kas Sinu viimasest ärandamisest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

58.5 Kas Sind karistati viimase ärandamise eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

59. Kas Sa oled Internetist alla laadinud muusikat või filme?

(1) Ei → *Jätka küsimusega 60*

(2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele 59.1–59.5.

59.1 Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

59.2 Kas Sa oled seda teinud viimase **12 kuu** jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

59.3 Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

59.4 Kas Sinu viimasest allalaadimisest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

59.5 Kas Sind karistati viimase allalaadimise eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

60. Kas Sa oled kasutanud oma arvutit häkkimiseks?

(1) Ei → *Jätka küsimusega 61*

(2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele 60.1–60.5.

60.1 Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

- 60.2** Kas Sa oled seda teinud viimase **12 kuu** jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda
- 60.3** Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega
- 60.4** Kas Sinu viimasest häkkimisest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine
- 60.5** Kas Sind karistati viimase häkkimise eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

61. Kas Sa oled varastanud midagi autost või auto küljest?

- (1) Ei → *Jätka küsimusega 62*

- (2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele 61.1–61.5.

61.1 Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

- 61.2** Kas Sa oled seda teinud viimase **12 kuu** jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

- 61.3** Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

- 61.4** Kas Sinu viimasest vargusest saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 61.5** Kas Sind karistati viimase varguse eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

62. Kas Sa oled võtnud kelleltki jõuga rahakoti, käekoti või muid isiklikke esemeid?

- (1) Ei → *Jätka küsimusega 63*

- (2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele 62.1–62.5.

62.1 Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

- 62.2** Kas Sa oled seda teinud viimase **12 kuu** jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

- 62.3** Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

- 62.4** Kas Sinu viimasest niisugusest teost saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 62.5 Kas Sind karistati viimase niisuguse teo eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

63. Kas Sa oled kandnud endaga kaasas külmrelva või muud sel otstarbel kasutatavat eset (nt nuga, ketti)?

(1) Ei → *Jätka küsimusega 64*

(2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele 63.1–63.5.

- 63.1** Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

- 63.2** Kas Sa oled seda teinud viimase 12 kuu jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

- 63.3** Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

- 63.4** Kas Sinu viimasest niisugusest teost saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 63.5 Kas Sind karistati viimase niisuguse teo eest? (1) Ei
(2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

64. Kas Sa oled kedagi relvaga ähvardanud või lubanud ta läbi peksta, et saada temalt raha või muid esemeid?

(1) Ei → *Jätka küsimusega 65*

(2) Jah → *Kui jah*

Palun vasta kõikidele küsimustele 64.1–64.5.

- 64.1** Kui vana Sa olid, kui Sa tegid seda esimest korda? _____ aastane

- 64.2** Kas Sa oled seda teinud viimase 12 kuu jooksul? (1) Ei
(2) Jah, ___ korda

- 64.3** Kas Sa tegid seda viimasel korral üksi või koos kaaslastega? (1) Üksi
(2) Koos täiskasvanutega
(3) Koos eakaaslastega

- 64.4** Kas Sinu viimasest niisugusest teost saadi teada? (1) Ei
(2) Minu vanemad
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 64.5 Kas Sind karistati viimase (1) Ei
niisuguse teo eest? (2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

65. Kas Sa oled osalenud kambakakluses (nt kooli mänguväljakul, jalgpallistaadionil või tänaval)?

- (1) Ei → Jätka
küsimusega
66

- (2) Jah → Kui jah

Palun vasta kõikidele küsimustele
65.1–65.5.

- 65.1 Kui vana Sa olid, kui Sa
tegid seda esimest korda? _____ aastane

- 65.2 Kas Sa oled seda teinud (1) Ei
viimase 12 kuu jooksul? (2) Jah, ___ korda

- 65.3 Mis laadi kaklusega oli (1) Kakluses osalesid minu
viimasel korral tegemist? (2) eakaaslased
 Kakluses osalesid ka
täiskasvanud

- 65.4 Kas Sinu viimasest (1) Ei
kambakaklusest saadi (2) Minu vanemad?
teada? (3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 65.5 Kas Sind karistati viimase (1) Ei
korra eest? (2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

66. Kas Sa oled kedagi peksnud või löönud noa või muu esemega nii, et ta vajab arstiabi?

- (1) Ei → Jätka
küsimusega
67

- (2) Jah → Kui jah

Palun vasta kõikidele küsimustele
66.1–66.5

- 66.1 Kui vana Sa olid, kui Sa
tegid seda esimest korda? _____ aastane

- 66.2 Kas Sa oled seda teinud (1) Ei
viimase 12 kuu jooksul? (2) Jah, ___ korda

- 66.3 Kas Sa tegid seda viimasel (1) Üksi
korral üksi või koos (2) Koos eakaaslastega
kaaslastega? (3) Koos täiskasvanutega

- 66.4 Kas Sinu viimasest (1) Ei
niisugusest teost saadi (2) Minu vanemad
teada? (3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

- 66.5 Kas Sind karistati viimase (1) Ei
korra eest? (2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

67. Kas Sa oled müünud narkootikume või olnud narkootikumide vahendaja?

- (1) Ei → Jätka
küsimusega
68

- (2) Jah → *Kui jah*

*Palun vasta kõikidele küsimustele
67.1–67.5.*

67.1 Kui vana Sa olid, kui Sa
tegid seda esimest korda? _____ aastane

67.2 Kas Sa oled seda teinud (1) Ei
viimase 12 kuu jooksul? (2) Jah, ___ korda

67.3 Kas Sa tegid seda viimasel (1) Üksi
korral üksi või koos (2) Koos eakaaslastega
kaaslastega? (3) Koos täiskasvanutega

67.4 Kas Sinu viimasest (1) Ei
narkootikumide müümisest (2) Minu vanemad
saadi teada?
(3) Politsei
(4) Õpetaja
(5) Keegi teine

67.5 Kas Sind karistati viimase (1) Ei
korra eest? (2) Jah
(3) Sellest ei saadud teada

III OSA

VÄGIVALD JA VÄÄRKOHTLEMINE

68. Kas Sinu arvates on järgmisena esitatud käitumisviiside puhul tegemist vägivaldaga või mitte? Kui jah, hinda, mil määral on tegu füüsilise ja mil määral vaimse vägivaldaga. (Palun vasta kõikidele vastusevariantidele 68.1–68.14.)

	Füüsiline vägivald	Nii füüsiline kui ka vaimne vägivald	Vaimne vägivald	Ei ole üldse vägivald
	(1)	(2)	(3)	(4)
68.1 Peksmine	☐	☐	☐	☐
68.2 Togimine	☐	☐	☐	☐
68.3 Narrimine	☐	☐	☐	☐
68.4 Jalaga löömine	☐	☐	☐	☐
68.5 Juustest kiskumine	☐	☐	☐	☐
68.6 Asjade rikkumine	☐	☐	☐	☐
68.7 Naeruvääristamine	☐	☐	☐	☐
68.8 Ignoreerimine	☐	☐	☐	☐
68.9 Käperdamine	☐	☐	☐	☐
68.10 Mõnitamine	☐	☐	☐	☐
68.11 Poiste kaklus (omasuguste vahel)	☐	☐	☐	☐
68.12 Tüdrukute kaklus (omasuguste vahel)	☐	☐	☐	☐
68.13 Ähvardamine	☐	☐	☐	☐
68.14 Väljapressimine	☐	☐	☐	☐

69. Kas eelnevast loetelust on jäänud välja midagi noorte suhtlemisega seotut, mida Sa pead vägivallaks?

- (1) Ei
 (2) Jah
 (3) Kui jah, palun lisa, mis see on _____

70. Kas Sa nõustud järgmiste väidetega? (Palun vasta kõikidele küsimustele 70.1–70.10.)

	Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Pigem ei nõustu	Üldse ei nõustu
	(1)	(2)	(3)	(4)
70.1 Vaimset vägivalda esineb rohkem kui füüsilist vägivalda	☐	☐	☐	☐
70.2 Vaimne vägivald on hullem kui füüsiline vägivald	☐	☐	☐	☐
70.3 Minuvanused poisid kasutavad füüsilist vägivalda rohkem kui vaimset vägivalda	☐	☐	☐	☐
70.4 Minuvanused tüdrukud kasutavad füüsilist vägivalda rohkem kui vaimset vägivalda	☐	☐	☐	☐
70.5 Algklasside poisid ja tüdrukud kasutavad füüsilist vägivalda rohkem kui vaimset vägivalda	☐	☐	☐	☐
70.6 Mida vanemaks lapsed saavad, seda vähem on nende vahel füüsilist vägivalda	☐	☐	☐	☐
70.7 Õpetajad ei saa sageli aru, kui lapsed kasutavad vaimset vägivalda	☐	☐	☐	☐

70.8	Õpetajad pööravad õpilastevahelisele füüsilisele vägivaldale rohkem tähelepanu kui vaimsele vägivaldale	☐	☐	☐	☐
70.9	Õpetajad ei tee välja, kui lapsed kasutavad vaimset vägivalda	☐	☐	☐	☐
70.10	Mõned õpetajad kasutavad suheldes õpilastega vaimset vägivalda	☐	☐	☐	☐

71. Kõige raskemaks tüdrukute hulgas esinevaks vaimse vägivalda liigiks on peetud seda, kui klassikaaslased ei tee ühest õpilasest välja ega suhtle temaga. Mida arvad Sina niisugusest nn ignoreerimisest?

- (1) Jah, ignoreerimine on ka minu arvates väga raske vägivald
- (2) Ei, see pole eriti raske vägivald
- (3) See pole üldse vägivald

See oli kõik, mida tahtsime Sinu käest küsida. Suur tänu vastamise eest!